

TRANSILVANIA

Anul 55.

Martie—Aprilie 1924.

Nr. 3—4.

„Mult pot puținii, buni, împreună!”...

Cât de departe am ajuns cu toții...

— Un mozaic, adunat și comentat de, Horia Petra-Petrescu. —

Ce crezi din suflet spune-o, îndrăznește,
Făr' de zăbavă multă,
Căci îndoială vorba-ți zămislește
La cel ce-ascultă!
De îndoială fug păreri netoate,
Și nici nu crezi o vorbă-ades ce poate.

(Goethe.)

Ori care-ai fi cel ce citești rândurile de față — cântărește cu conștiințiositate fiecare citat din mozaicul de aici, întrebându-te: *are* sau *n'are* dreptate să exclame cel ce l-a adunat: Cât de departe am ajuns cu toții!? Este un mic rechizitor adresat conștiinței omenești din ziua de astăzi.

Ca motto mi-am ales frumoasele și adâncile rânduri de mai sus, ale lui Goethe. Dacă ți s'ar da prilejul, cetitorule, în sfera ta de activitate, fie ea oricât de mică, să naști «îndoiala» în sufletele, cari mai cred în puterea brutalității, cari cred că pe înșelăciune, pe «camouflage», se poate zidi ceva trainic — ai sta la îndoială?

Avem trebuință în zilele noastre de oameni, cari să răspundă defăimărilor și cari să se îngreșeze de atmosfera îmbăcsită cu toate miasmele, ca deschizând ferestrele odăilor larg și arătând spre înălțimi, aspirând aierul curat de afară, să strige conștiinței omenești: «Dați pieptului să respire aier curat!»

Nu-ți spune: ce sunt *eu* în stare! Contribuie ca o sămânță de bun-simț să încolțească! Fii satisfăcut dacă ai adăogat chiar numai o nespus de mică pietricică la clădirea, care *trebuie* să se înalțe, dacă nu vrem ca tot ce s'au străduit generații de generații să creieze să se dea de mal.

În muzeul «Luvru» din Paris îți atrage atenția o pânză, a pictorului francez *Géricault*: «Pluta Meduzei». «Meduza» a fost un vapor mare, care s'a scufundat în 1816, ca «Titanicul». Pictorul ne arată grozava scenă cum vreo 20 de oameni se sbruțumă în disperare pe câteva bărne, în voia valurilor întărate. Unii au murit, trupurile goale le zac lungite; alții, sleiți de puteri, sunt cuprinși de toropeală; câțiva, cei mai vâjnoși, mai flutură o cârpă albă, căutând cu ochii depărtările, salvarea.

Ceeace s'a petrecut pe vaporul «Meduzei» și pe plută, a întrecut fantazia cea mai bizară. Ne-a povestit cele întâmplate un martor ocular, demn de credință. Foamea a început să roadă stomacul omenesc, de îndată ce s'a isprăvit proviantul. Omul s'a revoltat împotriva omului. A început să vorbească *fiara* din om. Când stomacul s'a declarat suveran — au ajuns oamenii antropofagi. Rând pe rând s'au hotărât să mănânce din semenii lor. Abea după a 17-a zi de așteptare grozavă au zărit un vapor, care i-a scăpat din torturile acestea infernale.

Ca naufragiații de pe «Meduza» suntem noi în ziua de astăzi. Și noi întindem mâinile, fluturând năfrâmi albe, după ce am fost, vai, de atâtea ori antropofagi sufletești, după ce am cunoscut ce va să zică «bestia umană» în tranșeele de sobol, după ce am legat frăție cu armele de luptă preistorice, ale antecesorilor noștri, găsite prin tranșee? Și ochiul nostru câtă lacom după scăpare din starea aceasta sufletească și trupească, iar dacă de departe se arată un sclipit de far, fluturăm năframa și strigăm: aici suntem! Vină! ne scapă!

Paginile ce urmează sunt țipete de alarmă, fluturări de năfrâmi albe și întrebări puse conștiinței: «E bine, e frumos așa? Încătrău tindem?»

* * *

Scurt timp înainte de războiul mondial s'au pus bazele unui «*Institut internațional pentru răspândirea experiențelor sociale*» («*Institut international pour la diffusion des experiences sociales*» — secretariatul general: *Paris*, Rue Claude Bernard.) Comitetul de patronaj internațional se compuneă din unii din cei mai de seamă cugetători, scriitori, savanți ai popoarelor. Numai câteva nume din o lungă listă: *Franța*: Paul *Deschanel*, fostul președ. al Rep. Fr., fost președ. al camerei deputaților, etc.; *Anatole France*; Jean Richepin; prof. Metch-

nikoff; d'Estournelles de Constant; Marcel Sembat; — *Belgia*: dep. E. Vandervelde; — *Germania*: Dr. Lamprecht; Dr. Ostwald; contele de Hoensbroech; economistul Liszt; — *Austria*: baronesa de Suttner; vice-preș. Reichsratului, E. Pernstorfer; — *Ungaria*: Vámbéry; — *Anglia*: W. T. Steed; R. Macdonald; — *Rusia*: Novicow, etc. etc., apoi din Scandinavia, Finlanda, Turcia, din Indii, China, Japonia, Australia, Canada, etc.

Care eră scopul societății acesteia, conduse de *Dr. Rodolphe Broda*, sufletul mișcării, directorul «Documentelor progresului», cari au apărut în 5 limbi europene; începând cu anul 1907?

«Grație perfecționării mijloacelor de comunicație, s'a estins evoluția economică modernă asupra întregului pământ; *națiunile s'au apropiat* din punct de vedere politic și intelectual, și s'au născut *pretutindeni necesități paralele, probleme asemănătoare*. Dar aptitudinile etnice de cari dispunea fiecare popor pentru soluția acestor probleme sunt diferite și tot asemenea și mediurile (milieux-urile) difereau în multe privințe. De aceea cutare și cutare problemă a fost soluționată mai curând și într'o manieră mai perfectă la cutare sau cutare națiune: în America au găsit puterile economice, pentru întâia dată, o organizație metodică; în Australia a delăturat pentru întâia oră o legislație socială într'adevăr umană primejdia unei degenerări cu care eră amenințată rassa din partea lucrului industrial modern; Anglia a rezolvat în coloniile sale problema self-government ului; Germania a edificat un sistem modern de asigurare socială; Franța a deschis, cu școala sa laică și cu învățământul moral, cărări nouă în educația tinerimei. Toate aceste *îvingeri* pot și *trebuie să ajungă bunul comun al tuturor popoarelor*, dacă vrem ca viitoarea civilizație a umanității să reunească cece are mai bun din diferitele națiuni.»

Pasagiul este din prospectul, care întovărășea publicațiile răspândite și prețioase: «Les Documents du Progrès» (Paris), «The International» (Londra), «Dokumente des Fortschritts» (Berlin), etc., unde au apărut zeci și sute de studii și articole informative, din toate țările, articole subscrise de nume ca: Emile Boutroux, Maxim Gorki, Steed, Vandervelde, Sembat, Ch. Richet și alți peste 200 de savanți și scriitori de talent.

Îți râdeă inima de bucurie, convingându-te de *emulația cinstită* a oamenilor de bine din toate țările.

Ceeace unul aflase *bun*, de remarcă, în țara sa, o comunică repede în paginile organului de publicitate, consultat pe

savanții și oamenii de inimă din țările celelalte. Eră o întrecere între ideile sănătoase, eră o Olimpiadă a bunului simț — a «bunului simț», decretat de *Deschanel* (în 1921) drept cea mai mare putere pe lume.

Ajunseră unii așa de departe ca să decreteze epoca de dinainte de războiu «*epoca cosmopolitismului*» — v. art. dlui *G. Rageot* despre un roman cultural al lui *Abel Herman* (în «*Les Annales*», 31 Maiu 1914). Dl *Crozier*, ambasadorul Franței în Viena, înainte de războiu, caracteriză pe Dr. Szepeș dela «*Fremdenblatt*»-ul vienez: «un escelent austriac, dar *bun european*» («*Revue de France*», 1921). Toți «intelectualii», (epitetul acesta a primit acum o nuanță peiorativă), toți «intelectualii» tindeau să fie buni patrioți, dar totodată și buni europeni. Într'o formulă scurtă: Pe lângă Vater+land (patrie) mai aveă fiecare și și o Mutter+land¹ (o Europă), după desideratul lui *G. Fr. Nicolai*.

Dl *Philippé Crozier*, citat mai sus, aduceă în 1921, în «*La Revue de France*» (Nr. 2, 1 Apr.), ca să arate «*iluziile pacifice de după 1900*», pasagiul unuia din «cei mai distinși maiestri de conferențe la facultatea de litere dela universitatea din Paris», *Seignobos*, istoric de seamă, și azi profesor de istorie la Sorbona din Paris: «Războiul din 1870 a pus capăt crizei de războaie naționale. Germania, preponderantă în Europa, a deobligat pe celelalte state să adopte regimul său militar și a oprit războiul, făcându-l odios. Anexând Alsacia-Lorena a creiat între dânsa și Franța o ostilitate permanentă, care reduce întreagă politica exterioară a Europei la un joc de combinații diplomatice pentru menținerea păcii. Intreagă acțiunea războinică s'a transplatat în Orient și afară de Europa... *Războiul a încetat*». (Din cap. ultim a cărții lui *Seignobos*: «Istoria politică a Europei contemporane».)

Jules Bois scriă în 1914 (31 Maiu, «*Les Annales*»), analizând un roman al lui *Pierre Mille*, în care acesta sbiciuiește pe un nou Tartarin:

«Dacă ai voiajat mult, dacă ai văzut pe oameni în aspectele lor cele mai diferite, prejudiciul de castă și chiar de rasă ajunge să cadă. Ești din ce în ce mai mult înșelat de ipocriziile și schimonoseliile (fasolelele) unei pretinse civilizații. *Ființa omenească* este pe care o cauți, o stimezi, o iubești, așa cum este ea, desfăcută de aceste legături».

¹ Vater == tată; Mutter = mamă; Land = țară, în l. germ.

Ca *Goethe* către secretarul său *Eckermann* se exprimă *Montesquieu* prin scrisul lui *Ibben*, persianul, către *Usbek* (în «Scrisorile persiane»):

«Ai destulă amabilitate, ca să găsești pretutindeni prietini: *inima este în toate țările la ea acasă*. În toate țările unde am petrecut, în cari am trăit, ca și când ar fi trebuit să-mi duc traiul până la sfârșitul vieții acolo; am simțit aceeaș alipire către oamenii virtuoși, aceeaș compătimire sau — mai mult — aceeaș iubire gingașe față de cei nefericiți, aceeaș stimă față de acei pe cari norocul nu i-a orbit. Aceasta este însușirea mea caracteristică, *Usbek*; pretutindeni unde găsesc oameni, trebuie să mi-i aleg de prietini». . . .

(*Scrisoarea a 67-a.*)

Câteva luni chiar înainte de declararea războiului mondial recenză *Gaston Rageot* volumul «*La Guerre des Balkans et l'Europe*» al lui *Gabriel Hanoteau* (răsb. balcanic și Europa), scriind următoarele: volumul lui *Hanoteau* constată că: «*popoarele sunt pacifice și că nu vreau războiul*. Dar guvernele, ele, cu diplomația nehotărâtă nu știu ce vreau: de aici această spăimântătoare contradicție a războiului pacific, care este *urmarea la infinit* (à outrance)». (Cuvintele de până aici au fost scrise de dl *Rageot*.) Dl *Rageot* urmează: «*Această nebulie resonată* (folie raisonnée), o spune apăsător dl *G. H.*, va fi pentru viitor o enigmă indescifrabilă», și citează din cartea dlui *Hanoteau*:

«*Umanitatea nu s'a făcut numai și numai pentru a exporta bumbac și fier; nu e compusă numai din clienți și din neguțători. Fiindcă toate popoarele europene sunt singure între ele, acum, pe teritoriile lor liberate, ce ar fi de și-ar aduce aminte că sunt frați?*» (v. «*Les Annales*», 12 Apr. 1914.)

* * *

A fost o iluzie: Nici analiza romancierului *A. Herman*, nici diagnoza profesorului de specialitate *Seignobos*, nici constatarea academicianului *Hanoteau*, nici celelalte, n'au fost corecte.

Ce i-a fost dat, în schimb, să îndure omenirii? Să ne dăm seama, citând pasagii din scriitori, cugetători, artiști, cari se îngrozesc la gândul că cruzimea, că forța brutală ar putea vreo dată să aibă îndreptățire și că ar fi omeneste să te folosești de ele.

În 1913 scria pe atunci președintele criticilor parizieni, dl *Adolphe Brisson* în «*Les Annales*», din prilejul războiului turco-bulgar:

«Asistăm de doi ani de zile la o *renaștere a barbariei*. Conflictul balcanic a egalat în *atrocități* războaiele cele mai sângeroase ale vechilor se-

cole. Episodul eroico-comic care încoronează aceste *lupte sălbatice* evocă, de asemenea, trecutul... (9 Noembrie 1913).

În 1914, *înainte* de războiul deci, se da o mare luptă în publicistica franceză (Jurnalul «Le Matin» era în fruntea campaniei) împotriva *vivisecției* — a folosirii animalelor spre scopuri medicale. Spiritul omenesc protestă să știe că *animalele* suferă dureri, chiar și în numele științei, și oricât declarau capacități medicale că vivisecția este un rău necesar, de folos oamenilor și chiar și celorlalte animale, rămase în viață, omul nu se da împăcat cu conștiința sa, știind că animalele suferă chinuri.

Tot dl *A. Brisson* relatează în rev. «Les Annales», câteva săptămâni *înainte* de declararea războiului, despre un film cinematografic care făcea senzație în Paris: O vânătoare în Africa ecuatorială:

«Să o mărturisesc? Spectacolul masacrelor acestora organizate în mod savant, vederea acestor elefanți asasinați, a acestor rinoceri măcelăriți (cio-pârțiți), a acestor lei plini de săgeți și trăgând să moară în «junglă», priveliștea acestor cuțite cari taie carnea bivollilor și gazelelor, — întreagă măcelăria aceasta mă întristează, îmi repugnă (îngreșează). *Mi se pare că nu aparține timpului nostru.* («Les Annales», 21 Iunie 1914.)

Camille Saint Saëns compozitorul francez mort de curând, se revoltă în 1921, împotriva luptelor de *tauri* din *Spania* și protestă cu toată energia împotriva încercării de a le încetășeni în sudul Franței. Iată câteva observații din articolul tipărit în revista pariziană «Les Annales» (3 Iulie, 1921) despre «*scârboasele omoruri*, pe cari le decorăm cu numele de «curse» de tauri»:

«În tablouri pictate, la cinematograf, nu se arată decât părțile frumoase ale spectacolului: costumele strălucite ale toreadorilor, faze din luptă, când aspectul pitoresc nu este revoltător. Căii masacrați, burțile lor deschise, lăsând să cadă în arenă stomacul, ficatul, intestinele, în timp ce calul — lucru neverosimil — sare într'una, încălcându-și picioarele în mațele sale; «bänderille»-le aplicate taurului a cărui sânge curge, acele de foc când esită de a se luptă, încheieturile genunchilor tăiate când refuză de tot — nu vi se arată aceste orori, la cari frumoasele spaniole privesc răsând și jucându-se cu evantaiul! Nu vi se spune că cailor, cărora li s'a spintecat pântecul, li se coase la loc și că poartă un tampon îmbibat de terebentină în burtă, în loc de intestine și că li forțează să intre din nou în arenă unde mai aleargă, cu un picador pe spate, ca să fie spintecați din nou...»

Se revoltă «cum din spectacolul suferinții și al morții se poate face o distracție și o plăcere. Iarăș o nouă manieră de a nu vorbi franțuzește».

«Ce poate *slaba mea voce* împotriva (obiceiurilor acestora crude și sanguinare)?» se întreabă St. Saëns. «Nimic. Dar n'ar fi nefolositoare, dacă 'ar putea să *trezească altele, mai înalte și mai puternice*, ca să protesteze cu autoritate împotriva acestei *întoarceri la barbarie*, atât de contrară moravurilor noastre, *atât de puțin în armonie cu caracterul francez*».

Darwin — plecând din America (Aug. 1836) — revoltat de sclavagiul, care bântuie, revoltat de cruzimile față de sclavii de pe atunci exclamă: «Mulțumesc lui Dumnezeu, că nu voiu mai vizita o țară de *sclavi*». (Preyer: Darwin, pag. 41.)

O impresie adâncă face asupra lui Darwin și pustiirile din Valdivia (America) cu ocazia unui *cutremur* de pământ. (Pag. 33.)

Și lupta de exterminare împotriva *Indienilor* îl revoltă. Preyer — relatând cele scrise de Darwin în memoriile sale — scrie: «Creștinii întreceau adeseori pe barbari în privința cruzimii». Darwin povestește cum un șef de indieni, după ce i-au căzut toți camarazii de luptă, s'a atârnat de gâtul calului iubit, cu copilul său, cum a vorbit cu calul și așa — fără de frâu, fără șea, cu un picior pe spatele animalului, ca să se apere de gloanțele urmăritorilor, a mînat ca nebun. Dușmanii au schimbat caii de trei ori — și tot a scăpat. Mazeppa acesta în ediție indiană — scrie Preyer — i s'a înfățișat lui Darwin ca o baladă care ilustrează lupta pentru existență (pag. 25—26).

...Ce am putea să adăogăm *noi*, după războiul mondial, acestor pagini? Di Brisson simțea compătimire față de biete animale, cu cari se făcea experiență științifică și simțea repulsiune față de luptele sălbatice din Balcani, se îngrețoșă de măcelărirea elefanților și altor teretenii! Saint Saëns protestă împotriva omorării câtorva tauri și toreadori! Darwin luă apărarea unor triburi de indieni! Ce.. «arierați», doamne, ce «arierați»! Noi am ajuns la războiul savant, la războiul științific, la războiul, care se joacă cu sutele de mii, cu milioanele de vieți omenești, la războiul, care silește ținuturi întregi, oameni pacinici, să ia lumea în cap, noi am bătut recordul! Câte zeci de mii de Mazeppa am avut noi și câte zeci de mii, de milioane de ruguri sufletești, pe cari am ars spiritele cele mai delicate și cele mai prețioase!

Ca să fim conștii de sbuciumul sufletesc prin care a trecut și mai trece și în ziua de astăzi, în parte, sufletul unui european cu simț de responsabilitate socială, nu va strică să ne aducem aminte de unele cazuri concrete.

* * *

În 1915 se tipărește volumul al 4-lea a ediției critice din operele oratorice ale lui *Bossuet*, celebrul predicator francez, și tipărindu-se volumul în Bruges (Brügge, Belgia), în decursul ocupației germane, «predica despre ambiție» al lui Bossuet, (ținută în 1661!) a fost cenzurată de vîgîlentul domn comandant de Thielt. Iată pasagiul semnificativ, care n'a avut voie să vadă lumina zilei atunci și care a fost tipărit mai târziu, subliniat astfel de acela care voia să-l anihileze:

«Această nobilă idee de *putere* este tare îndepărtată de acelea pe cari și le formează în spiritul lor puternicii lumii. Căci după cum este natura genului omenesc de a fi mai sensibilă față de rău decât față de bunătațe, tot astfel cei mari își închipuiesc că puterea lor strălucește mult mai bine prin ruine, decât prin binefaceri; de aici întreprinderile trufașe ale acestor *puștiiitori de provincii*, pe cari îi numim cuceritori. Bravii aceștia; triumfătorii aceștia, cu toate elogiile lor mărețe, nu există pe pămînt decât ca să tulbure pacea lumii cu ambiția lor nemăsurată. Și Dumnezeu nu-i trimite decât într'o clipă de furie. Victoriile lor aduc *doliul și disperarea văduvelor și orfanilor*; ei triumfează pe ruinele națiunilor și pe jalea cumplită, publică; și astfel fac să le apară atotputernicia lor!» (Citat de dl Delorme în rev. «Les Annales», 26 Iunie 1921.)

«Doliul și disperarea văduvelor și orfanilor!» Își bate capul un «politician» cu astfel de minuțiozități? Se gîndește el la influența vorbelor incendiare asupra opiniei publice, cînd urcă tribuna parlamentară?

Dl M. *Beza* citează în vol. său «Din Anglia» («Viața Românească»; Iași) pasagiul următor dintr'un *manifest* al «scriitorilor de seamă» englezi la începutul războiului mondial:

«Mulți din noi avem prietini scumpi în Germania, mulți din noi privim cultura germană cu cea mai mare cinste și recunoștință; dar nu putem admite, că o nație are dreptul să-și impue prin forța brută cultura asupra altor nații și nici că birocrația militară a Prusiei înfațîșează o formă de societate mai înaltă decât constituțiile libere din Europa apuseană.» (Pg. 95—6.)

Numai un om fără de inimă poate să rîdă și să-și bată joc de constatările acestea. În situația scriitorilor englezi au fost

mulți alții, cari au deplâns, asemeni lor, pasul greșit, pasul *fatal* al conducătorilor politiceii germane.

Dar să invocăm, în favorul tezei acesteia pe un mare francez, pe savantul recunoscut: Pasteur.

Sbuciumul sufletesc al unui om, bun francez, dar și ființă cuprinsă de responsabilitatea socială față de complexul omenimei, se poate urmări foarte bine în viața marelui Pasteur. Notițele următoare le luăm după biografia sa, apărută în colecția «Les grands hommes» (oamenii mari) de sub direcția academicianului Jules Claretie (Lafitte, Paris).

Pasteur avea legături științifice cu savanții germani înainte de izbucnirea războiului din 1870/71. Așa d. e. «are bucuria de a arăta produsele (chimice) obținute» «ilustrului savant», «cristatograf» german, Mitscherlich, când acesta vine odată la Paris. Mitscherlich îi mulțumește și-l încunoștințează că acidul recamic, pe care-l caută, s'ar găsi în Germania. Pasteur, plin de zel științific, cutreieră, în 1852, Germania și Austria, căutând în Lipsca, în Zwickau, în Drezda, în Freiberg, în Viena, în Praga, pe la toți fabricanții de produse chimice — și «vânătoarea» sa «eroică» n'a fost lipsită de rezultate științifice bogate. În 1867 se începe în Paris clădirea unui laborator pentru cercetările sale științifice, după ce Pasteur arătase într'o broșură intitulată «Budgetul științei», condițiile «lamentabile» (vrednice de deplâns), în cari lucrau savanții francezi în laboratorii, trăgând paralele cu stările savanților streini, și în deosebi a Germaniei.

Iubirea sa de patrie? Atins de un atac de paralizie, în 1868, a spus medicului, care-l avea în grije:

«Regret să mor; aș fi vrut să aduc mai multe servicii patriei mele». În fața președintelui Rep. franceze și a tuturor somităților științifice, în fața delegaților universităților streine, etc., a rostit Pasteur, la jubileul său, în 1892, cuvintele: «D-Voastră, delegați ai națiunilor streine, care ați venit de atât de departe ca să dați o probă de simpatie Franței, d-voastră îmi procurați bucuria cea mai adâncă, pe care o poate simți un om, care crede cu tărie de neînvincă că *știința și pacea vor triumfa asupra ignoranței și a războiului*; că popoarele se vor înțelege, nu ca să distrugă, ci ca să edifice și că viitorul va aparține aceloră, cari vor fi săvârșit mai mult pentru *umanitatea suferindă*».

La războiul din 1870/71 n'a putut să ia parte altfel, decât oferindu-și serviciile ca om de știință. Războiul îl atinge dureros, pe dânsul, care visă de o *colaborare* spre binele comun. În 1868

fusese denumit doctor de onoare al universității din Bonn și-acum trimite decanului universității germane o scrisoare, în care protestează împotriva «barbariei și ipocrisiei aceluia (Wilhelm I), care, pentru a-și satisface un orgoliu criminal, se îndărătnicește la masacrarea a două mari popoare». («S'obstine dans le massacre de deux grands peuples».) Decanul universității germane îi răspunde îndesat, dar Pasteur nu se lasă nici el și-i răspunde în terminii următori:

«Domnule decan! Recitind scrisoarea d-tale și scrisoarea mea, sunt *mâhnit din cale afară, gândindu-mă că oameni, cari — ca mine și ca d-ta și-au consacrat viața în căutarea adevărului și a progresului spiritului uman, vorbesc reciproc astfel, un limbaj motivat din partea mea în urma unor astfel de acte. Iată unul din rezultatele caracterului imprimat războiului acestuia din partea împăratului d-voastre. D-voastră vorbiți de lucruri murdare, domnule decan. Există, fiți siguri, și vor exista, până în timpurile cele mai îndepărtate, gândindu-ne la aceia, cari au început bombardarea Parisului, când capitularea în urma foametei eră inevitabilă, și cari au continuat acest act sălbatic, când eră evident pentru toți că n'ar înainta nici cu un singur ceas predarea eroicei cetăți». Louis Pasteur. (Pg. 56—7).*

La inaugurarea «Institutului» său «Pasteur» (1888) rosti Pasteur cuvinte pline de elocință:

«Dacă știința n'are patrie, omul de știință *trebuie* să aibă una și ei trebuie să-i aducă influința, pe care lucrările sale le poate avea în lume. Dacă îmi permiteți, domnule președinte (a Republicii franceze), am să termin cu o reflexiune filosofică, provocată în mine în urma prezenței d-voastră în sala aceasta de muncă, vreau să zic că în ziua de astăzi par'că ar fi *două legi contrare în luptă*: o lege a sângelui și a morții, care, imaginându-și în fiecare zi nouă mijloace de luptă, deobligă popoarele de a fi vecinic gata pentru câmpul de luptă, și o lege a păcii, a muncii, a bunăstării, care nu se gândește decât cum să elibereze pe om de flagelele, cari îl asediază. Una (din legi) nu caută decât învingerile violente, alta decât ușurarea omenei. Aceasta pune o viață omenească pe deasupra tuturor victoriilor; cealaltă ar sacrifica sute de mii de existențe ambiției unui singur om. Legea, ai cărei instrumente suntem noi, caută, chiar și în decursul măcelului, să *vîndece relele sângerânde* ale acestei legi a războiului. Pansamentele inspirate de metodele noastre antiseptice pot să preserveze mii de soldați. Care din cele două legi va ieși învingătoare? Singur Dumnezeu o știe! Dar ceea ce vă putem asigura este că *știința franceză* își va da osteneala, ascultând de această lege de umanitate, ca să prelungească frontierele vieții». (Pag. 94.)

(Pasteur a fost creștin convins, declarând de multe ori că religia i-a ajutat să suporte loviturile sorții.)

În tinerețea sa dorește gloria, «se exaltă la descrierea oamenilor iluștri, ambițioasă să-i imite, dar preferințele sale mergeau la aceia, cari au fost binefăcători și ale căror descoperiri au fost *folositoare umanității*». (Pag. 15.) La înmormântarea lui Pasteur a ținut fostul președinte al Republicii franceze, Poincaré, în numele guvernului, un panegiric (în «Notre Dame»-ul din Paris, 1895), proclamând de «*apostol al binelui și al adevărului*» pe acela care, după biograful francez, a săvârșit «*marea revoluție pacifică, care s'a legat să vindece toate relele, pătrunzând în secretele naturii*». (Pag. 31.)

Biografia se termină cu un citat din savantul Emile Duclaux:

«Nu există alt exemplu în știință despre un savant, care să fi văzut întinzându-se și fecondând atât de tare domeniul pe care-l descoperise. Poate Lavoisier.... Singura imagine exactă este aceea a unui Napoleon, murind triumfător în mijlocul unei Europe pacificate și cu totul câștigate pe partea sa. Chiar și viziunea aceasta, ori cât de grandioasă să fie, este necompletă: *Pasteur a câștigat lumea, și gloria sa n'a costat nici o lacrimă*». (Pag. 110.)

Savanții au apreciat în unanimitate marile servicii aduse de Pasteur patriei și omenirii, iar învățatul englez *Huxley* declară că descoperirile lui valorau cele cinci miliarde date de Franța Germaniei după războiul din 1870/1.

... Dacă Pasteur deplângea în 1870/1 masacrarea a «două mari popoare», dacă eră mâhnit la gândul că trebuie să scrie și să vorbească cum a vorbit cu un savant german — *ce i-ar fi fost dat să simțească lui Pasteur în decursul războiului mondial?! Și câte țipete de durere, de neamul acelora pornite din inima lui Pasteur, s'au auzit în decursul grozavului restimp de supliciu sufletesc!*

* * *

Pentru ca să simțim cât se poate de elocvent marea disonanță, care există în ziua de astăzi între preceptele date tinerimei, în școală, și între preceptele, de cari ne-am lăsat conștii, noi, «bănenii mari, în timpul din urmă, n'avem decât să deschidem o carte de morală și să cetim sfaturile date acolo.

Așa d. e. luăm în mână «Cartea de morală» a dlui *Jules Payot*, cunoscutul autor al «Educației voinței». Iată câteva pa-

sagii din această carte de morală, introdusă în școlile de stat franceze, înainte de războiu :

«*Mizeria sălbaticilor de astăzi*». «Să comparăm soarta lor cu aceea a noastră! Locuim într-o casă bine încălzită, iarna, avem haine calde, ghete bune, o mâncare sănătoasă și gustoasă. Ne îngrijim corpul bine, dormim într'un pat curat; gaz, electricitate sau cel puțin lămpi bune ne luminează odăile, seara, iar lumina soarelui poate să străbată și să strălucească întreagă prin fereastra noastră».

«Inchipuiți-vă *cum* ar trebui să suferiți, dacă n'ați avea săpun și lavă de spălat, dacă n'ați avea serviete, nici rufe, nici haine, nici furculițe, nici cuțite, nici farfurii.. nici chiar cărți! Și — totuș — sunt acești *sălbatici* cari ne par atât de vrednici de compătimire, mult mai bine decât înaintașii noștri, cari au trăit acum mai bine de 100,000 de ani, fiindcă au *«arme mai perfecționate, arcuri, săgeți, ș. a. m. d.»*

De când a apărut cartea lui Payot am fost blagosloviți cu viața de tranșee, și noi «civilizații», iar armele ni s'au perfecționat într'un mod vertiginos.

La cap. «*Cruzime*» poți citi: «Oamenii preistorici trăiau în seminții... *Cruzimea își are obârșia în lipsa de cultură*. De aici provine că de multe ori sunt copiii cruzi, *fiindcă nu-și pot închipui durerea ce o pricinuesc*...»

Autorul vrea să înțeleagă, de sigur: «lipsa de cultură a inimii». Altfel câți sunt oamenii cari își zic «culti» și își închipuiesc prea bine durerea ce o pricinuesc», dar râd chiar *cinic*, văzând că se svârcolește victima în spasmurile durerii. — Câți astfel de «oameni» avem în ziua de astăzi?! Numărul lor este gigantic!

La cap. 40 exclamă Payot: «*Putem fi mândri!* Ce drum lung am bătătorit din vremile acelea îndepărtate ale epocii când frecam pietrele ca să căpătăm foc! Ce cuceriri frumoase a adus cu sine *colaborarea oamenilor!* Să privim numai la minunatele descoperiri ale ultimilor 100 de ani și putem fi mândri dacă ne gândim ce libertate fără de margini pregătește încă munca *comună* pe seama copiilor noștri!» (Trad. după trad. germ. — 1913 — în edit. E. H. Moritz, Stuttgart.)

Mândri? În zilele noastre? Numai mândria nu o merităm! În manualele de școală cerem *colaborarea oamenilor*, cerem *noblețe*, cerem o campanie *împotriva cruzimei!*

În 1919 a publicat «*Le Temps*» din Paris rezultatul unei *anchete* întreprinse de un *profesor la examenele de bacalaureat*, cu privire la starea sufletească a tinerilor dintre 15—17 ani,

după războiu. Rezultatul: cât se poate de descurajator. Tînăra generație lipsită de entuziasm și de încredere în viață — pesimistă și neîncrezătoare. Un răspuns caracteristic: Ce constată un om luminat, când privește la această lume? — *Triumful universal al nebulniei!*... În general: lipsa oricărui idealism, a oricărei generosități și noblețe sufletești, la o vîrstă geloasă înainte vreme de asemenea bunuri». (V. «Ideea Europeană», 9 Noemvr. 1919.)

De sigur — ancheta dela bacalaureatul francez este un caz unic — dar....

— Unde am ajuns?

Luăm în mână «*Istoria civilizațiunii în Europa*», a lui Guizot și începem să cetim prelegerea I a cursurilor istoricului francez, din 1828:

«Zic de civilizațiunea europeană: este invederat că se află o *civilizațiune europeană*; că oare care *unitate* prelucește în civilizațiunea diferitelor state ale Europei; că, cu toate diversitățile cele mari ale timpilor, ale locurilor, ale împrejurărilor, această civilizațiune decurge din niște fapte mai asemenea, au toate aceiași principie și tendințe întru a aduce mai pretutindeni niște rezultate analoge. Este dar o civilizație europeană, și despre toate ale ei împreună voiu a vă ocupa. — De altă parte, este invederat că această civilizațiune nu poate fi căutată, cum și istoria sa nu poate să fie trasă din istoria unui singur stat dintr'ale Europei. Dacă are unitate, varietatea ei nu e mai puțin minunată; ea nu s'a desvoltat întreagă în nici o parte specială. Trăsurile fisionomiei sale sunt respite: cată să căutăm când în Franța, când în Anglia, când în Germania, când în Spania elementele istoriei sale... Franția a fost centrul, căminul civilizațiunii Europei».

Va fi băgat de seamă cetitorul limba ici-colo arhaică a pasagiului citat. E din traducerea lui G. Barozzi (București 1856), în ediția tipărită cu litere civile.

Dar tot atât de.. arhaică ți se pare în ziua de astăzi și teza civilizațiunii europene și a unității ei, pe lângă varietatea civilizațiunii diferitelor popoare europene.

Civilizație europeană? Acum, când am ajuns la argumentația gazurilor asfixiante, a gazurilor înveninate, cari nu mai au drept zăgaz nici măștile folosite în decursul războiului mondial, și sunt mai «umane», omorând fără de pardon pe om, precum

ai stârpi un șoarece oareșcare? (V. raportul dela cōngresul chimicilor din Toronto, 1921, despre gazul acesta asfixiant, perfecționat.)

În 1782 scriă Benjamin Franklin doctorului Priestley, îndurerat de stările timpului său, cu un surâs pe buze:

«Vreau să te informez, în urma unui extras a ultimelor noutăți din Indiile occidentale, cari nu te-au ajuns încă, poate, cum, cu ce ochi ne privesc ființele cerești. Un tinăr inger de distincție scoboră pentru întâia dată pe pământ; avea un oareșcare comision de dus în îndeplinire. Și-a ales deci ca ghid pe un vechi spirit aerian. Voiajorii noștri planau deasupra mărilor Martinicii: eră tocmai ziua luptei teribile între flotele dela Rodney și Grasse. Când a putut zări Ingerul, în mijlocul vârtejului de fum, focul tunurilor, punțile acoperite de membrele omenesți îmbucătățite, cadavrele sângerânde ale morților și celor cari mureau; când a văzut cum se scufundă vasele, cum ard sau sar în aier, într'un cuvânt, întreg spectacolul acesta spăimântător de mizerii, de durere și de nimicire, se întoarce, cuprins de mânie, spre călăuza sa, și-i strigă: «Bădăranule! — nu știi ce-ai făcut; te-ai angajat să mă conduci pe pământ și mă duc în iad! — Nu, domnule Inger, li replică ghidul, nu m'am înșelat; aici este pământul și sunt oameni, pe cari li vezi. Dracii nu se tratează astfel; ei au mai multă minte și — mai cu seamă — mai mult din ceea ce aceștia numesc, plini de mândrie, umanitate».

(Scrisoarea din Passy, 7 Iunie 1782.)

Dacă în 1782 se îngrozea B. Franklin de «iadul» de pe pământ — câte «iaduri» i-ar fi fost dat să vadă și să trăiască în decursul războiului mondial!

* * *

Acum 400 și mai bine de ani scriă englezul Tomia Morus în «Utopia» sa, la capitolul «Despre războiu»:

«Războiul este pentru locuitorii Utopiei o oroare. Le pare o sălbătăcie animalică, pe care o comite, cu toate astea, omul mai des decât oricare soi de animal sălbatec. Impotriva obiceiurilor, aproape la toate națiunile nu este în ochii celor din Utopia ceva mai rușinos decât ca să tinzi spre gloria de pe câmpurile de luptă. Nu trebuie să crezi însă că nu s'ar exercită din cauza aceasta în disciplina militară; chiar și femeile sunt constrânse; întocmai ca bărbații; pentru exerciții sunt hotărâte anumite zile, pentruca să nu fie nimeni în clipita hotărătoare lipsit de desteritate în luptă». Dar fără de motive grele nu se apucă de războiu. Numai când sunt siliți să-și apere granițele și să scuture jugul tirăniei despotice, pornesc lupta, spre binele omenirii.

«Nimic nu deplâng (jelesc) atât de mult, ca laurii câștigați într'un războiu sângeros; le este chiar rușine de ei, fiindcă-o consideră drept absurd să răscumpere chiar și favorurile cele mai strălucite pe prețul sângelui omenesc. Gloria cea mai frumoasă constă pentru dânsii în aceea că au învins pe dușman numai prin îndemânarea și prin deșteptăciune șireată. Atunci îi vezi cum serbătoresc triumfurile publice și cum ridică trofee, ca după o faptă vitejească; se laudă că au lucrat ca nește oameni și eroi, de câteori au învins-exclusiv cu puterea rațiunii, ceea ce nu este în stare să o săvârșească afară de om, nime din toate viețuitoarele. Leul, spun dânsii, ursul, vierul, lupul, cânele și celelalte fiare sălbatice știu să se folosească în luptă numai de puterea lor corporală; majoritatea lor ne întrece în privința îndrăsnelii și puterii, și, totuș, sunt învinse toate de puterea inteligenței și a rațiunii (omenești)». (Trad. germ., «Bibl. Reclam», pg. 119—.)

«Utopia» a apărut în 1516!

Să trecem la citate din învățați ai timpului nostru. Profes. la facultatea de medicină din Paris, savantul Charles Richet, propune în locul numirii date de Linné «omului» — homo sapiens (omul cuminte) — epitetul homo stultus (omul stupid). Iată unele din motivările lui Ch. R.:

«Nu e de ajuns să creiezi opere ingenioase (mașini puternice, telegrafie fără fir, tunuri enorme, înzestrate cu obuze savante, forțe electrice, saloane luxoase, biblioteci alese, hidroavioane repezi, cronometri, etc.). De îndată ce aceste opere ingenioase prepară dureri, boli, răni, mizerii, denotă stupiditatea creatorului lor. Geniul și stupiditatea nu se exclud. Mașinile aeriene — un lucru admirabil — sunt o victorie decisivă a omului. Le admir cucernic. Însă când pentru aceste mașini noi rezervăm ca funcțiune esențială distrugerea orașelor pașnice în timpul nopții, în care seamănă bombe incendiare și groază, întreaga mea admirație se prăbușește și prefer atunci societatea pinguinilor și pe aceea a bizonilor, cari nu știu nimic despre aviație». (V. trad. din «Orizontul», I, nr. 24, 1921.) Dl Richet urmează: «Există pe suprafața pământului 15,000 de milioane de oameni și mărșul nostru războiu 1914—1918 n'a putut distruge decât o mică și nefsemnată fracțiune de umanitate. Doi ani de fecunditate vor compensa această hecatombă»...

«Au fost în acest războiu 1914—1918 mai mult de 15 milioane de morți. Să admitem că pentru fiecare din acești morți n'au plâns decât cinci persoane: tatăl, mama, soția, sora și copilul; iată șaptezeci de milioane de dureri sălbatice, cari se vor prelungi din an în an, de-alungul veacurilor...»

«Cincisprezece milioane de morți nu este o mare nenorocire! — cel puțin pentru morți — ei nu mai suferă, nu plâng, nu se sbat într-o desnădejde, care nu se mai sfârșește. Cincisprezece milioane de morți se repară prin cincisprezece milioane de nașteri — dar o sută de milioane de nenorociți! o sută de milioane de martiri, pentru cari a împietrit orice strop de bucurie, iată imensa nebunie omenească!...» («Omul stupid»¹ de Charles Richet în «Orizontul», Nr. 26, 1921, a. I.)

Maxim Gorki oftă la «sfârșitul anului al treilea de războiu» (1917):

«Trei ani de măcel crâncen și orb, de trei ani se varsă sângele celor mai bune noroade ale lumii, se nimicește cel mai de preț creier al popoarelor de cultură ale Europei.

Franța, «cârmaciul omenirii», sângeră; Italia, «cel mai frumos dar al lui Dumnezeu tristului nostru pământ», se prăpădește; Anglia, «care arată lumii cu o mândrie liniștită minunea muncii», își încordează cele din urmă puteri; «popoarele muncitoare ale Germaniei» se innăbușe în cleștele de fier ale războiului. Nimicite sunt Belgia, Serbia, România, Polonia; prăpădită economiceste și demoralizată spiritual, Rusia visătoare și fără oase, țara care încă n'a trăit, care n'a avut încă vreme să-și arate lumii ascunsele puteri... umanismul este uitat... această *nemaipomenită nelegiuire împotriva culturii planetei noastre*. («Un an de revoluție rusească», traducere rom. «Ref. socială», București, 1919, pag. 21.)

Să ascultăm cum deplânge un admiral francez, *admiralul Degouy*, analizând memoriile lui Ludendorff, *moartea marinarilor*:

«(Moartea) nu este aceeaș (ca în tranșee, unde «este încă acțiune, emoțiune, teamă și speranță, *viață*») pe fundul mărilor, unde ești închis bine, unde se închid unitățile enorme de luptă, cărora chiar și mărimea lor — și prețul lor propriu — le sfătuiește să se lase legate de țărnire, departe de acele torpile și de acele mine a căror subită explozie trimite în fundul apelor 25,000 de tone, 100 milioane și *o mie de oameni de treabă*. Da, ești liniștit în canalul din Kiel, sau în fața Medemsandului sau în fundul golfului de Iahde, ca la Scapa Flow, la Bizerta, la Tarent, la Corfu, la Pola. Dar, încet pe încetul, cruda monotonie a unei existențe fără de glorie, în care nemilosul «tablou de serviciu» și exercițiile plicticoase înlocuiesc mișcarea, care linișțește nervii, neprevăzutul, care atrage, acțiunea militară într'adevăr folositoare, care seduce și pasionează, monotonia aceasta, zic, în curând odioasă ofițerilor și celor din echi-

¹ Intreagă lucrarea a apărut în bibl. «Orizontului», Nr. 8-9.

paje, *deprimă* inimele, aruncă un voal sòmbriu asupra inteligențelor, abolește voințele (de acțiune), face suspecte chiar și rațiunile pe cari le au să le accepte șefii, cu voia sau fără de voia lor, scăparea din această imobilitate». «Să nu uităm dacă toate acestea ne fac să ne gândim la ceea ce s'a petrecut în propria noastră marină (franceză), spre fericire *după* armistițiu»...

«O singură preocupare relativ la recrutarea statelor-majore ale sub-marinelor. Ludendorff o simte bine că, și aici, acționează «imponderabiliile». Nu mai sunt acelea ale plictiselii, ale monotoniei, ale imobilității forțate; sunt acelea ale celei mai anormale vieți, ale celei mai crud-primejdioase (oh! moartea înceată, agonia pe bordul unui sub-marin scufundat!), cea mai deprimantă viață, ce ți-o poți închipui, în strâmta prinsoare de tinicheă, din două puncte de vedere, din acela moral și acela fizic». (V. art. «Ludendorff și marina», în «Rev. de France» 15 Maiu, 1920.)

Maurice Rostand descrie în «Le cercueil de Cristal» (Sicriul de cristal), după recenzia scrisă în «La Revue mondiale» (15 August 1920) viața unui adolescent, care se omoară, desgustat de ceea ce vede și simțește. (M. R. este fiul lui Edmond Rostand.) Eroul exclamă odată, văzând ororile războiului:

«Genii adolescente vor asasină genii adolescente. Tineri Goethe cu ochi curați, purtând în inimile lor pe toți Fauștii viitorului, ca o faclă de foc, vor suprimă pe tinerii noștri Chénier și pe tinerii noștri Pascal-i. Gândirea va pușcă visarea! Metafizica muzica! Pretuțindeni în adâncul inimelor de douăzeci de ani, inimi, cari încă nu cunosc toată lumina, pe care o poartă, melodiile viitoare vor fi tăiate cu tăiușul baionetelor».

În Siracuză lucră Arhimede cufundat în resolvarăa unor probleme științifice, când năvăliră în casă soldații sălbătăciți de ură. Unul din soldați îl doborî la pământ, fără să-i pese mult de omul, care medită pe nisipul, care eră pentru dânsul o tabelă totodată. «Noli turbare circulos meos» să fi fost ultimele cuvinte ale lui Arhimede — să nu-mi stricați cercurile mele!

...Vai, câți Arhimezi au fost omorîți în decursul războiului recent și câte țipete disperate: «Nu-mi atingeți circulii» au fost date, răspunzându-li-se cu patul de pușcă și cu gazurile asfixiate!

Ce spune «*Talmudul*» evreilor despre războiu? Cităm din eserptele traduse, drept caracteristice, de rabinul I. Stern, în colecția Reclam, pg. 75 (Nr. 1733):

«Armele și ceea ce amintește de războiu, nu sunt o podoabă, ci o rușine a veacului; fiindcă despre vremuri într'adevăr civilizate profetesc pro-

feții că atunci se vor prefăce săbiile în seceri și lăncile se vor topi în cuțite de vințeleri, că nici un popor nu va ridica sabia împotriva altui popor și că oamenii nu vor mai deprinde meseria războiului».

«*Războiul*», declară dl *Rădulescu Motru*, «a fost nu numai o mare calamitate, dar a fost și o mare rușine pentru cultura omenească. Intelectualul recunoaște un singur războiu: războiu contra războiului... Este o nebunie ca după ce o lume întreagă a fost dusă la măcel pentru a satisface ambițiunea și interesele unei minorități, după mizeria produsă peste tot, aceeași lume să continue să se dușmănească pentru a nu-și dezice stăpânii cari au dus-o la istovire».

«A fi intelectual însemnează... a tinde la o colaborațiune cât mai întinsă cu oamenii cari admit principiile tale, indiferent de granițele naționale. Intelectualul este emancipat de sub tropismele inimei și de sub interesele materiale. El vrea peste tot lumină, peste tot discuție. Politica de struț pe care o fac imperialiștii naționaliști ca și politica egalitaristă pe care o fac idealiiștii proletari sunt pentru el de o potrivă de greșite». («*Ideea Europeană*», 1 Febr. 1920.)

Bucura Dumbravă, ne-a prezentat în «*Ideea Europeană*» (19 Oct. 1919) pe «precursorul Ligei Națiunilor» St. Ives D'Alveydre, care a desfășurat în opera sa «*Misiunea Suveranilor*», scrisă «acum 40 de ani», tragedia istoriei politice a Europei, din cauza lipsei de creștinism din ea. Receta prescrisă de St. Ives D'Alveydre este: «Să iubești omenirea și să faci apel rezervelor ei de perfectibilitate». *Bucura Dumbravă* trage concluzia operei scriitorului francez:

«*Naționalism sau Umanitarism?* Războiul în spiritul synarchic este limpede: naționalism cu umanism, căci fără aceasta naționalismul ajunge trogloditism, și în curând ne-am găsi în fundul peșterilor, rozând oasele acelor neamuri, cari n'ar avea superioritatea să fie al nostru, ci numai inferioritatea să fie al lui Dumnezeu».

Romain Rolland citează din cartea premiată de academia Goncourt: «*Focul*», al lui Barbusse, ca pasagiu caracteristic:

«Oamenii îmbrobodiți (în războiu) în piei de animale, în pachete de cuvertură, de tricot, de supratricoturi, de pătrate de pânză cerată, de bonete de blană, de căpișoane gudronate, gumate, cauciucate... au aierul de oameni de caverne, de gorile, de troglodiți. Unul din ei, scobind pământul, a găsit o bardă a unui om cuaternar, o piatră punctată, având ca mâner un os, și se folosește de el. Alții, ca sălbatecii, își fabrică bijuterii elementare». («*Les Précurseurs*», pg. 92.)

Este «perechea» citatul acesta la citatul din Payot («Cartea de morală»).

...O, citește descrierile antropologilor Hauser și Klaatsch despre oamenii preistorici, despre luptele lor cu fiarele sălbatice și-mi spune cât de departe am ajuns noi cu «cultura» noastră, în comparație cu gradul lor cultural!

* * *

Rabindranath Tagore, poetul și cugetătorul genial din India, a publicat în revista americană «The International» nește reflexii la războiul mondial, cari te pun pe gânduri.

«Marele războiu» (a scris el) «a fost propriaminte sbiciul lui Dumnezeu, ca să sdrobească materialismul, egoismul, naționalismul nostru îngust. Sbiciul acesta a încovoiat, dar n'a frânt. De aceea ne putem aștepta la desastre nouă. Câtă vreme nu ne vom încredința, că viața socială adevărată e cu puțință numai în baza legii naturale, care e legea iubirei, frumuseții, minunile lumii vor fi acoperite dinaintea ochilor noștri cu un văl și noi vom pribegi izolați, sau ne vom război unii cu alții în întunec.

«Aproape în toate țările aflu oameni, cari caută adevărul, dar aceștia sunt de regulă desmoșteniții societății, după cum a fost și Isus la timpul său. Cu toate că ei țin sufletul în omenire. De societatea acestor desmoșteniți ar fi nevoie, de frăția acestor adevărați robi ai lui Dumnezeu.

«Nefericirea cea mai mare a lumii e, că nu cunoaște adevărul. Chiar dacă a știut vreodată, a uitat, că de desubtul tuturor deosebirilor de rasă, rang, confesiune, dormitează o simțire umană, dormitează însuș omul fundamental, care e același și la fel pretutindeni.

«Eu sunt Hindu în ce privește originea, educația și concepția mea de viață, dar pe lângă aceea sunt și altceva. Pe lângă aceea sunt om, un membru al omenirii.

«Omenirea numai atunci va fi desăvârșită, dacă diferitele rase și națiuni își vor putea desvoltă liber însușirile lor caracteristice și dacă legăturile de dragoste le va uni totodată cu întreaga omenire. Orice fel de imperialism, afară de imperialismul dragostei, e de condamnat...» (Vezi rev. «Transilvania» Aprilie 1924.)

Pledând Tagore pentru «imperialismul dragostei», atrăgându-ne atenția în opera sa, «Naționalismul», pe care va trebui să o cetească fiecare intelectual, care vrea să fie informat de norii, ce ne amenință dinspre Orient, de nemulțumirea, care

clocotește acolo, a pus punctul pe i. «Imperialismul dragostei» este singurul imperialism cu rațiunea de a fi în zilele noastre.

Nu batjocura, nu disprețul, nu grandomania! Ele ne-au adus la cataclismul din 1914!

Un sociolog din Cristiania, *A. Christensen*, analiză astfel, în 1911, grandomania europeană:

«În relația față de popoare de cultură streină zace o greutate capitală în idiosincrasile de rasă și de cultură. Europeanul este întotdeauna aplecat să vadă într'o cultură străină una inferioară sau chiar o lipsă de cultură; europeanului de duzină i apare ce nu este european drept barbarie, iar neeuropeanii ca «sălbateci». E prea firesc ca băștinașul să ia o ținută corăspunzătoare față de brutalitatea grandelocuentă și lipsită de scrupule ale europeanului purtător de civilizație (!). Miopia unilaterală a autohtonului față de european se poate scuza mai curând decât aceea a europeanului față de autohton, fiindcă acestuia i se oferă de obicei prilejul să vadă pe european numai ca subjugător, mai mult sau mai puțin brutal.» (pag. 82—3) («Politik und Massenmoral.»)

... A exercitat această idiosincrasie de rasă europeanul numai asupra neeuropeanului? Nu am resimțit această idiosincrasie... dați-i epitetul meritat, și noi, popoarele europene, între noi?

Romain *Rolland* descrie, citând pe Arnold Porret, ce explicație dau negrii culorii albe a albilor.

«Într'o zi mi-a povestit un misionar în Africa, pe țărmurul de aur cum își explică negrii faptul că europeanul este alb. Domnul Dumnezeu l-a întrebat: «Ce-ai făcut cu fratele tău?» iar europeanul s'a îngălbenit atunci la față». (Vol. «Les précourseurs» — precursorii — pag. 24.)

În «Les Annales» (1921) atrăgea Dna Brisson (Jvonne Sarcey) atenția asupra calităților literare ale unui volum dedicat soldaților negri, francezi. Cartea e scrisă de dna L. Cousturier. Dna L. C. cântă pe un negru, Mekhtar Saar, care a învățat franțuzește dela autoarea cărții, trimițându-i mai apoi exercițiile sale stilistice de pe câmpul de luptă (d. e. «Il a tué des Boches!» — a omorât boși — germani)

Nu este... dureros, că negrul începe să ne dascălească pentru albeața pielii noastre astfel? Și nu este... semnificativ că noi îl învățăm să slovenească, silindu-l să omoare albi de ai noștri?!

În războiul chinez (expediția europeană din 1900) aveau chinezii puști germane perfecționare, sistem 88, puști din același an, măsurătoare de depărtări, prismatice, ochiane, etc., «manevrau după semnale germane și au arătat o disciplină aproape germană, după ce fuseseră instruiți de ofițeri europeni.» (Cit. în Dr. Kemmerich, Kultur-Kuriosa, pg. 111, după Giehl: «China Fahrt».)

... O, am învățat minunat pe neeuropeni să ne imite!

Roșim noi — după cum ar trebui să roșim — citind rândurile acestea, citate de A. Steurerman-Rodion dintr-o scrisoare a nevestii sale în colecția sa de poezii «Frontul roșu»: «Mi-a spus astăzi, pe neașteptate, băiatul: «Să mă duc eu la Dumnezeu, să-i cer să stingă războiul din lume, ca să poată veni păpăicu acasă...?»

Fiindcă e vorba de «Frontul roșu» să trecem la autorul «Răsului roșu», la Leonid Andreiev, la o scrisoare a acestuia, trimisă înainte de a muri, din Finlanda, ca un apel către «oamenii din toate țările»:

«S'au cheltuit», scria el, «sute de milioane pentru cumpărarea presei; mii de mașini imprimă și răspândesc neadevăruri; mii de minciноși fac șgomot și pescuiesc în apă tulbură, infestând pământul cu fantome... Până și aerul minte. O, radiotelegramele acestea ticluite... informațiile acestea de noapte, cari pătrund în ureche și tulbură judecata». (După «Viața românească», Sept, 1921).

Romain Rolland găsește ca «rană a timpului» (1916) «egoismul anti-social»; «civilizația actuală n'a moștenit decât viciuri: fanatismul intelectual și cupiditatea», «răul de care suferă lumea nu este, am spus-o de nenumărate ori, forța celor răi, ci slăbiciunea celor mai buni»; «lumea cea veche (Europa) este strivită de sarcina de gânduri, de sentimente, de manii seculare, de idei fixe intelectuale, artistice, politice»; «a sosit clipa» (1917!) să ne desrobim de «disputele» acestea cu orizonturi de «turn de biserică», a sosit clipa pentru om, — pentru omul sănătos, care trăiește aieva, — de a pași hotărât spre idealul unei umanități universale, unde rasele europene ale vechii și nouei lumi depun în comun comoara inimii lor împreună cu vechile civilizații ale Asiei, — ale Indiei și Chinei — cari reînvie. Toate formele mărețe ale umanității sunt complementare unele altora». (loc. cit. pag. 54); «puterile oculte guvernează astăzi mai mult decât șefii statelor» (pag. 57); «un abiz deschis de neîncredere și de neînțelegere. Trebuie să aruncăm un pod peste această prăpastie». (Lui Wilson) (pag. 217).

Trei păreri a trei personalități politice autorizate :

Reprezentantul Franței la curtea internațională de arbitraj din Haga povestează în 1913:

«Se apropie ziua când războiul declarat de un guvern, care s'ar crede mai tare decât altul, va fi considerat de *complexul popoarelor* ca o tentativă de *asasinat*, pe care va trebui să o previi în *interesul tuturor*». («Les Annales», 24 Aug. 1913) *D'Estournelles de Constant*.

Lloyd George, conducătorul din Anglia declară în Manchester, 21 Aprilie 1908:

«... Vine ziua, când o națiune, care ridică sabia împotriva unei alte națiuni, va aparține la aceeași categorie de răufăcători, *ca omul, care-și culcă la pământ fratele în mânia*». (Vorbirile lui L. G. Ed. Diederichs, Iena, 1911).

Ministrul președ. al Franței, Briand, declară solemn ca reprez. în Washington, 25 Febr. 1921, că «Franța urăște războiul».

* * *

Când va veni timpul ca statele să înțeleagă că este în «interesul tuturor» să colaboreze, într'o emulație cinstită?

Se va putea ajunge altfel la această consolidare decât pledând ca popoarele să-și dea osteneala să se stimeze reciproc, ori cât de îndușmănite au fost în timpul apropiat? Subminările clandestine pot să aducă fericirea cuiva?

Poate un popor să nutrească gânduri de dominație asupra altor popoare, (milioane de suflete!) fără ca să primejduiască printr'asta bunăstarea complexului popoarelor?

După pierderile de 35.380,000 de oameni în decursul războiului, după scăderea nașterilor îngrozitoare de după război (cu 15 mil. mai multe femei de cât bărbați în cele 10 state beligerante)¹, după pierderile mari, capitale, din întreagă lumea (chiar numai vechiul regat, România, a avut pagube în valoare de 792.371,493 Lei, socotite după cursul din 1916!) — ne mai putem permite luxul să așăptăm focul urei și să deslănțuim din nou beția războiului?

Câți invalizi de război au rămas pe urma războiului mondial? Biuroul statisticeii de pe lângă internaționala lucrătorilor din Anvers a publicat rezultatul anchetei sale și a ajuns la urmă-

¹ Datele stat. după «Soc. p. studiarea urmărilor sociale de după război» din Elveția.

toarele date: 6 milioane de invalizi de războiu, în total. Din aceștia: 1.500,000 în Franța, 1.400,000 în Germania, 1.170,000 în Anglia, 570,000 în Italia, 320,000 în Polonia, 245,000 în Statele-Unite, 178,000 în Cehoslovacia, 164,000 în Austria, 162,000 în Iugoslavia, 88,000 în Canada, 84,000 în România și 40,000 în Belgia.

Este «pacifism» dulceag dacă îți spui respicat: invalizii aceștia să ne fi învățat minte că să nu mai aducem alte zeci de mii de oameni într'o stare ca a lof!?

* * *

În Sept. 1921 s'a ținut în New-York al doilea congres internațional eugenic — pentru îmbunătățirea raselor umane și animale. — Toate statele au fost invitate să-și trimită delegați.

Ce ironie! Congres internațional eugenic și fabricile de muniții lucrează din greu pentru nouă războaie!

— «Sunteți prea mulți! ne-au zis și suveranii» (susp nă A. Steuerman-Rodion)

«Ei, cu adevărat, sunt Malthusianii
Beatitudinii cea cu păcat.

Ne-au zis... O, Malthus, iată-te 'mpăcat:

Cuvântul ți-l îndepliniră anii;

Dormi liniștit, — noi ne-am împuținat!... («Frontul roșu».)

Glasul celor duși nu ne spune nimic?

«Nestabilitatea generală» din lumea de astăzi o analizează în cronică sa politică săptămânală Secretarul comisiunii instrucțiunii și a artelor frumoase, membrul consiliului superior al coloniilor, dl *André Fribourg*, deputat, și scrie:

«Sunt localități, pe cari vreau să le evoc aici, fiindcă tocmai am trăit pe acolo ceasuri dureroase. Sunt scene, cari se repetă zilnic și cari sunt atât de cumplite, (de dureroase) încât inima se oprește de a mai bate chiar numai la amintirea lor. Aproape de noi, în sectorul dela Senlis, au început să exhumeze din greu morții. În fiecare zi ne arată pământul biete cadavre, pe cari le-a păstrat de ani de zile; i se scot cu mare greu cosciugele crăpate și plesnite, în cari se discompun atâtea trupuri tinere. În aierul călduț de primăvară vin să «recunoască» bărbați și femei pe acela, care le fusese drag, înainte de a-l fi făcut de nerecunoscut noaptea cea lungă a morții. Peste linioliurile albe, înainte de a fi bătut la loc coperișul sicriului, se apleacă, se roagă și plâng ființe îndoliate. Mai apoi ajung tru

purile moarte în vagoane, la gara dela Chapelle-Charbon; mai târziu, în furgoane, la . . . și acolo se petrec aceleași scene grozave, în fața sicriilor închise. Scriind aceste rânduri ascult plânsetul prelung și dulce, sfâșietor, al unei biete bătrâne, în fața copilului ei și simțesc cum îmi apasă greu umerii aierul rece al sălii cu sicrie, văd mulțimea înțepenită, de biete trupuri, mutilate și întinse . . . și, gândindu-mă la aceia, cari vorbesc și vorbesc într'una, înainte de a fi acționat, îmi zic: «Numai de n'ar vedea-o cei duși! . . .»

Di *Paul Reboux*, pledând, în «Drapelele sale», pentru o apropiere între neamuri și țări, aduce ca un argument al argumentelor: «amintirea celor morți trebuie să ne împiedece de a lăsa să se facă alte victime». («Revue Mondiale», 15 August 1920.)

Romain Rolland strigă «fraților în nenorocire» că «trebuie ca în durerea (de acum), trebuie ca din prilejul morții a milioane din frații voștri să fi căpătat cunoștința despre unitatea voastră profundă», căci altfel: «*adio Europa*, regină a gândirii, călăuza umanității!» (Articol scris în «ziua morților» 1916 — retip. în «Les Precurseurs», pg. 31.) «Să se gândească (popoarele) că fiecare din erorile sau abdicările lor va fi plătită de copiii și de nepoții lor!» (1918) (tot acolo, pag. 220).

* * *

Sunt înșirate citatele acestea ca să descurajeze? Sunt citate pasagiile acestea ca să pleci capul, cetitorule, și stai cu mâna în sân?

Dimpotrivă! Rândurile acestea vreau să scuture din amorțeală conștiința *omenească*. Gânduri nobile, gânduri vrednice de reținut, simțeminte, de cari se lasă pătrunși oameni de seamă, și se oferă aici, ca să meditezi asupra lor și să-ți zici cu toată energia: dacă nu avem să urmăm sfaturilor acestora ne vom da de răpă *cu toții!*

Ești preot, învățător, profesor, cetitorule. Nu fi leneș — dă mai departe argumentele adunate aici, în satele și orașele noastre, pledând pentru o *colaborare* — arată parohienilor, elevilor tăi, *ce* trebuie să îndemne pe omul zilelor noastre să persevereze pe cărarea binelui. Întreabă-te: urmez eu glasurilor de chemare ale celor, cari mai au un ideal în zilele noastre? Contribui și eu ca să dispară ceața de pe sufletul omenesc?

Altfel-alfel am ajunge ca copiii dintr'o schiță dureroasă, pe care a publicat-o în timpul din urmă un scriitor talentat:

Voiă profesorul să povestească elevilor săi despre viața și opera caritativă a întemeietorului «Crucei roșii», *Henri Dunant*. Voiă să le infiltreze în inimi *mila* față de cei slabi, de cei răniți, față de cei ce așteaptă ajutorul nostru. Și-a adunat puterile și a început să descrie durerile îndurate de soldații *tuturor* neamurilor pe câmpul de luptă dela Solferino (o, cunoaștem noi localitatea aceasta! Poeziile noastre populare o cântă: «La Solferino de vale, merge-un ghinărar călare...»). Copiii *nu* l-au lăsat să isprăvească, fiindcă fiecare avea *ceva* de obiectat, împotriva apelurilor la blândețe, ale dascălului lor. «Pe frate-meu, care-i medic, l-a împușcat dușmanu'!», «Spitalurile le-au bombardat dușmanii cu granate», «Cu crucea roșie pe piept s'au strecurat până la noi», «Surori de caritate au mestecat venin și ne-au otrăvit pe ai noștri!» — fiecare avea câte o amintire...

Nici chiar «Crucea roșie» să nu fie salvată din ciclonul acesta de patimi omenești? Atunci *pe ce zidești*, cetitorule, viitorul culturii europene? Ca dascălul, care lăcrămează în fața portretului lui Henri Dunant, al «binefăcătorului omenimii», al întemeietorului «crucei roșii», ca dânsul lăcrămează oricare om, care *are* o inimă în zilele noastre și-și pune întrebarea grozav de dureroasă: «Cum? Este greșit să dorești binele, ca *omul* acesta? Este rău să fii bun?»

De fostul președinte al Statelor Unite, *Wilson*, râd mulți în zilele noastre, ca de un idealist incorigibil. Ca un Dunant a vrut și *Wilson* să ridice pe lângă «crucea roșie» a trupului o «cruce roșie» a sufletului, în diplomație, în relațiile între state. Să fie vrednic de persiflat din cauza aceasta?

În «hipodromul» gigantic din New York, descrie unul care a călătorit în timpul din urmă prin America, apare un desenator și — după ce a schițat silueta lui *Wilson*, scrie cu litere mari: «Ne-a dat ce a avut el mai bun!»

Și *noi* ce-i dăm în schimb? Critica noastră corosivă? Clătinatul din cap și datul din umeri?

* * *

În 1879 s'au întâmplat în provincia Murcia din Spania niște pustiiri grozave. Inundările de acolo au pricinuit pagube mari. Întreagă lumea s'a cutremurat la veștile despre năpasta căzută

pe capul Spaniolilor. Presa franceză a format un comitet, care a editat un album: «Paris-Murcie», vândut în folosul celor loviți de soartă. În fruntea tuturor contribuțiilor literare a publicat comitetul francez următoarele rânduri ale marelui scriitor și patriot francez Victor Hugo:

«Fraternitatea. Adevărata rezistență a omului față de catastrofe este o augmentare de umanitate. Să te iubești reciproc, să te ajutorezi împrumutat. Solidaritatea oamenilor este replica la complicitatea faptelor misterioase. Astfel s'a stabilit pe pământ al treilea termen a marelui formule umane: fraternitatea. Guvernele pun piedeci Libertății și Egalității; vor veni ele, la timpul lor și de sigur, Libertatea, pe lângă toată monarhia; Egalitatea, cu toată împotrivirea aristocrației. Dar Fraternitatea este poarta, care se deschide, este punga, care se golește, este mâna, care ajută. Cum să pui zăgaz la toate acestea? Ei bine, să o știți, granițele dispar în fața mâinii, care dă ajutor; inimile se umplu, câtă vreme punga se golește; iar pe ușa, care se deschide *întră viitorul*.

«Spania rănită — sângeră Franța; lovitură de care este atinsă Murcia atinge Parisul. Parisul este capitala lumii; și în-treagă durerea lumii este o durere a Parisului».

Ce «viitor» lași să intre pe ușa, care se deschide acum? Vrei să se reediteze lupta respingătoare între neamurile din Austro-Ungaria?

Spune-o respicat și adu argumente, ca om la om, aceluia, cari pretind un harakiri al Europei: «Sunt alte vremi! Nu simțești suflul vremilor celor nouă? Crezi tu că se vor mai putea deschide cu folos pentru vreun popor oarecare în mijlocul Europei Spielberg-urile și Kufstein-urile sufletești și trupești?»

Dă în mâna oricărui strein, care vrea să cunoască starea sufletească și constelația popoarelor din Austro-Ungaria de dinaintea de războiu memoriile reprezentantului monarhiei la București, ale contelui Czernin: «Im Weltkrieg» (în răs. mondial), ca să găsească acolo, indirect, «cel mai odios sistem de opresiune națională, pe care îl cunoaște Europa modernă» (Robert H. Lord, în rap. american al conf. de pace, Paris).

Un citat numai din Czernin:

«Nu pot să las la o parte aici o temă, asupra căreia zace, puterea argumentației mele întregi. Este *primejdia revoluționară*, care se ridică pe orizontul *întregel Europe...* Cinci monarhi au fost dați jos de pe tron în războiul acesta și ușurința, care te

uluiește (verblüffend), cu care a fost dată la pământ cea mai puternică monarhie a lumii, aş vrea să contribue să vă pună pe gânduri și să vă aduceți aminte de dictonul: *exempla trahunt!* Să nu mi se răspundă că în Germania sau în A.-Ungaria ar fi referințele altele, să nu ni se riposteze, că rădăcinile adânci ale gândului monarhic ar esclude un astfel de procedeu în Berlin sau în Viena. Războiul acesta a deschis *o nouă eră în istoria lumii*. Lumea nu mai este aceeaș ca acum trei ani și în zadar vei căută după analogii în istoria lumii la fapte, cari astăzi au ajuns lucruri de toate zilele. Omul de stat, care nu este orb sau surd trebuie să ia la cunoștință cum disperarea surdă a populației crește pe zi ce merge: trebuie să audă mânia surdă, care se manifestă în păturile largi ale masselor și trebuie, dacă este conștiu de responsabilitatea sa, să ia act de factorul acesta... (pag. 200). (Scrisoarea e adresată capului său încoronat.)

Pot să vrea binele, *poporului propriu* chiar, conducătorii unui popor, cari dau lozinca: Ce ne pasă de *durerea* omenimii?! Să reinvie un stat care a cauzat (în mare parte) declararea războiului mondial?

* * *

Reprezentantul Americii la serbările depunerii medaliei de onoare a congresului american la mormântul soldatului francez necunoscut, dl Herrich, a rostit cuvintele:

«Să nu ascultăm șoaptele de cupiditate și avariție cari se ascund sub discursuri pretențioase. *Mizerabilele intrigi meschine* cari uzurpează numele de revoluție și înjosesc patriotismul nostru, să nu le luăm în seamă, *sufletele noastre sunt oboșite de certuri nesfârșite, de înșepături de ace și de lovituri de bursă*. Avem nevoie să auzim încă odată răsunând cuvântul «sacrificiu»... 2 Oct. 1921. (V. «Dacia». 6 Oct. 1921.)

!ată rețeta adevărată! A rostit-o reprezentantul Americii! Nu certuri homerice! Nu înșepături de ace și lovituri de bursă, nă «mizerabile intrigi meschine»!

«In decursul luptelor», descrie Toma Morus rolul preoților din țara închipuită: «Utopia», «in decursul luptelor stau preoții de o parte, deși nu prea departe de câmpul de luptă. Acolo se roagă ei, în genunchi, de cer, cu mâinile ridicate și înfășurați în hainele lor sfințite. Înainte de toate se roagă ei pentru pace, mai apoi pentru țara lor, ca să învingă, dar pentru o învingere, care să nu fie sângeroasă pentru nici o parte beligerantă. Dacă înving concetățenii lor se reped în învâlmășeala cea mai deasă și pun capăt masacrărilor. Nenorocitul, care-i vede venind și care-i strigă într'ajutor, își capătă viața; cine poate să le atingă hainele lungi, cari le flutură, primește ceace

este al său pe lângă viață. Obiceiul acesta frumos a câștigat în urma caracterului său atâta maiestate adevărată, însuflă popoarelor învecinate atâta venerație față de persoanele acestea, încât intervenția lor adeseori le servește chiar și celor din Utopia spre binele lor, tot atât de mare ca și pentru armatele dușmane. S'a întâmplat, de fapt, că trupele din Utopia, după ce au pierdut orice nădejde, s'au dat înapoi și au fugit în toată forma, dar că în aceeaș clipită, când s'a repezit dușmanul ca să omoare și să jefuească, intervenția preoților a dat laoparte pe acesta, a despărțit pe cei ce se luptau, până ce le-a reușit să câștige pacea sub condiții echitabile.

Nici odată n'a existat în țările acelea un popor atât de sălbatic, de crud și de barbar, care să nu fi stimat pe preoții din Utopia ca pe un corp, de care să nu te atingi și pe care să-l sfințești.»

Nu e vrednic de omul zilelor noastre rolul acesta de împăciuire? Nu vrei să fii un «preot» ca cel descris de Morus?

... Serviciul geografic al *armatei franceze* a creiat de curând un «oficiu național», care să informeze armata despre *depresiunea barometrică*, care planează asupra Scoției sau Norvegiei și care amenință astfel nordul Franței. «Bazele esențiale ale unei astfel de organizații residă în serviciul de informații și în legătura ei, prin diverse procedee de telegrafie, cu observațiile metereologice ale întregii lumi» — scrie specialistul militar, dl Locot-colonel G. Espitallier în «Revue de France» (15 Iunie 1921).

...O, dar depresiunea barometrică *morală* din zilele noastre să nu-și aibă un institut *european*, în care să se înregistreze și unde să se găsească o comisie care să delibereze ca să se pornească o campanie... ideală, împotriva depresiunii?

Ne gândim cum să născocim aparate — tunuri împotriva norilor de ploaie, ca să nu ni se pustiască ogoarele — și ogoarele sufletului omenesc le dăm pradă tuturor norilor, adunați din șirurile de literă de cerneală, scrise și tipărite de oameni criminali? Iți vine să — blastemi atunci invenția tipografică a lui Gutenberg!

În «Pescăria de Islanda» ai lui *Pierre Loti* se poate citi pasagiul înduioșător, când tinărul marinar francez, înrolat la marină, ca să se lupte în China, vede pe vaporul, care-l duce, sub «soarele grozav» al Mării Roșii, cum mor, istovite de putere, cu miile nește păsărele mici, cari sburaseră de «dincolo de pustiul cel mare». Un orcan a prins toate păsările acestea

și le-a dus cu sine, încât ele au avut să aleagă numai între corabia, care le oferă un razim aripioarelor obosite, și albastrul fără de fund al oceanului. «Oarba și lipsita de suflet mamă, mațna natură», scrie Loti, «a alungaț, băgând în spaimă, cu un suflu al ei, mulțimea aceasta de pasări mititele, cu aceeaș lipsă de sentiment, ca și când ar fi fost vorba de o generație de oameni». («Pescării de Islanda», partea a II-a, cap. IX.)

Nu ți se pare, cetitorule, și omenimea din ziua de astăzi niște biete păsărele, cari s'au refugiat, alungate, spăimântate? După toate amănuntele înșirate aici, după toate sentimentele, de cari s'au sbuciumat creierii de oameni mari și reprezentativi, nu simțești mai tare, mai greu apăsându-ți conștiința, gândul: ai contribuit din deajuns și tu ca atmosfera aceasta pestilentiată să dispară?

Nu te ridică ideia: Ce frumos ar fi să contribui de aici înainte ca epoca bărfelilor, epoca suspicionărilor, epoca persecuțiilor să dispară?

De ocamdată mi-am propus numai atât: să te aduc să simțești «cât de departe am ajuns *cu toții*» — pentruca să te îndemne sufletul să te scuturi și tu, cetitorule, din toropeala ce planează asupra spiritului public, când este vorba de iubire, de colaborare. Sunt mulțumit de mi-am ajuns scopul...

Insecta.

O stradă scurtă. Câteva case înghemuite una într'alta, verzi, albastre, galbene, mici, fără nici un stil, făcute parcă numai de aspiranți la Școala de arhitectură, căzuți la concurs. Și nici un pom. Nici un fir de iarbă pe nicăeri. Ca în Sahara.

Una singură, mai albă, mai răsărită, are un petic de curte și un crâmpeiu de coteț. Patru găini pestrițe și un cocoș pintenat ciugulesc de zor niște firimituri aruncate de curând.

Soarele de amiază dogorește ca vara. Fereastră care dă în spre curte e deschisă. Se aud prin ea răsete, vorbă, zângănit de pahare și tacâmuri: «Hristos a înviat!... La mulți ani!... Să trăiți copii!... Vivat!...»

Ziua întâi de Paște... Înăuntru, domnu Iancu Viezureanu, pensionar, cu coana Cleopatra a dumneașii și amândoi copii:

Cicerone, elev în școala militară, sosit de vacanță, cu un pampon la chipiu, mai mare decât el, și Odeta, premiantă întâi în clasa a doua la *profesional*. Domnul Sofronie e poftit la ei. Și a venit omul — fiindcă tot e nelnsurat — tocmai din Târgoviște, ca să nu-i refuze. Mare, cum e, și lat în spete, li stă bine în capul mesei, ca unui Pașe.

Domnu lancu Viezureanu, fost șef de biurou la Culte, are pensia cam mică. Dacă n'ar fi proprietar și n'ar da cu chirie o casă roșie cu trei odăi din colțul străzii, ar muri de foame.

Adevărata lor nădejde însă e tot la Sofronie, prietinelui domnu lancu din copilărie. Om milos și săritor, Sofronie aleargă din fundul Târgoviștei, la orice nevoie — fie și la miezul nopții — ca să-i scape. Și i-a scăpat din multe... L-a împrumutat până acum pe Viezureanu cu mai bine de zece mii de lei așa, numai pe chitanță, fără nici o garanție, fără dobândă, prietenește.

De aceea și coana Cleopatra și a călcat pe suflet și în Sâmbăta Paștelui a pus să-l taie pe Ghiță.

Ghiță luase de un an în stăpânire curtea Viezurenilor. Curcan în lege, bogat în piept și roșiatic la pene, ajunsese ca un câine credincios la casa lui domnu lancu. Ce vrei? Un an de trai la un loc îl împrietenise cu toți ai casei, de le cunoștea și obiceiurile, și slăbiciunile, ca un filosof.

Nimeni nu l'ar fi jertfit nici pentru un milion. Dar domnu Sofronie merită toate milioanele din lume. Când domnu Sofronie venea la ei — rar, câte odată pe neașteptate — cu toată strămoarea din casă, pentru el tot se găsea un locșor. Sălița dela mijloc se schimbă deodată, ca prin magie, în odaie de culcare. Cât dură o partidă de table cu lancu, patul era gata în fund, la perete. Coana Cleopatra scotea din ladă plapăma ei de mireasă, o plapăma de atlas azuriu, ciupită ici și colo, tocmai cam pe unde timpul își înfipse colții. O măsuță lângă pat, un sfeșnic de nichel cu lumânare nouă, o chisea cu dulceață de vișine... Un singur lucru era cam greu: că odaia soților Viezureanu avea numai o ușă care da tocmai în sala unde culcau pe Sofronie. Și dacă se întâmpla ca târgovișteanul, doborât de oboseală, să doarmă dimineața mai mult, coana Cleopatra era silită, ca să ajungă la bucătărie, să iasă în curte pe fereastră. Și avea de furcă, din pricină că fiind trupeșe, trebuia

să se strecoare cu un umăr înainte și să-și cam apese carnea cu palmele ca să nu rămâie înțepenită în pervaz.

Ei, dar atâta osteneală i se cădea lui domnu Sofronie, fiindcă și el își deschisese de atâtea ori punga pentru ei și pentru copiii lor.

În noaptea din Joia Paștelui, după ce veniră dela cele douăsprezece evanghelii, steteră amândoi soții de vorbă trei ceasuri până ce hotărâră să taie pe Ghiță. Parcă ar fi plănit să omoare un om. Așa le tremură glasul, se înnecau, înghițeau în sec și oftau când unul când celalalt.

Copii nu știau nimic. Nu le-au spus.

Sâmbătă dimineața au ieșit în oraș câte și patru la târguială. Fostul șef de biurou dela Culte avusese grije să cheme un servitor priceput dela Minister.

Și când veniră acasă, curcanul eră tăiat, părilit, opărit și curățat de pene.

Copii începură să murmure.

— Cum, ați tăiat pe Ghiță?

Domnu lancu se răstî la ei ca un tunet năprasnic, de-i încremeni. Iar coana Cleopatra își puse un șorț cu dungi și trecând în bucătărie, apucă de amândouă picioarele trupul brobonat, dar alb al lui Ghiță și prin ceața lacrimilor ce-i înnecase ochii, începuse să-l spintece și să-l scoată pipota, ficatul și aripile...

Când sosi domnu Sofronie, toți își ascuseră mahnirea, de rușine. Apoi bucuria învierii îi făcù să-și uite de Ghiță. Coana Cleopatra, care eră meșteră la bucătărie, îi gătise picioarele cu coconare și stafide — mâncarea favorită al lui domnu Sofronie; iar pieptul, la cuptor, pe cartofi.

Cât ținu ciocnitul cu ouă roșii, veselie fu la culme. Dar când sosi farfuria cu mâncare și se auzi și cântatul de amiază al cocoșului, întreaga familie Viezureanu amuți deodată. Domnu Sofronie nu băgă de seamă. Ochise o bucată bună și gândul îi eră la ea. Coana Cleopatra, care îi știă gusturile, i-o dete.

Și domnu Sofronie, fără să bănuiască durerea Viezurenilor, începù să laude:

— Minunat curcan! Ce carne gustoasă... Nu cumva o fi Ghiță al dumneavoastră din curte?

Toți tăcură. Numai Odeta răspunse cu un sughiț biruitor, căci se luptase prea mult cu plânsul, ținând șervetul la gură.

Domnu lancu se încruntă la ea; iar coana Cleopatra, care gustase câteva pahare din damigeana cu vin de Târgoviște adus de domnu Sofronie dela via lui, prinse curaj și începù să laude darurile cu care Dumnezeu înzestrase pe Ghiță.

— Drept să-ți spui, domnule Sofronie, mai rar așa pasăre deșteaptă... Ca un om, domnule! Păi, să fi văzut dumneata cum își cunoșteà numele. Când îl strigai Ghiiiță! veneà drept în fundul casei, piuià ca un puiu, și-ți luà din mână tot ce-i dai....

Cicerone, elevul din școala militară, îi întregi amintirile:

— Dar cu șifonierul, mamă?

— A, cu șifonierul erà o halimà... De câteori îl scoteam în curte, Ghiță se și înființă înaintea oglinzii. Și atunci să te ții repezeli și bătălie. Iar când vedeà că nu e chip să dea piept cu dușmanul, treceà pe la spatele dulapului, ca să-l prinză pe acolo. Atunci să fi văzut răs. Și eu și copii. Leșinam. Nu mai puteam.

— Dar cu factoru, mamă?

— Cu factorul, altă dandanà. Se da la el ca un câine, îl apucà de pulpana hainei și nu-l slăbeà până — la poartă... Mai rar, să-ți spun drept, așa deșteptăciune de dobitoc. Să strice el ceva, ca alți curcani, sau să iasă din curte, ori să umble hoinar pe drum, sau să-l găsească pe masă în bucătărie? Ui-te, așa vorbi cu păcat să-i aduc vreo vină. Parcă-l văd, când veneà lancu dela cancelarie, cum lungeà gâtul, cum deschideà mari ochișorii lui ca măргеlele, căscà ciocuțul și cloncăneà din răsputeri de-i tremurà din rădăcină moțul roșu de pe cap, ca să auzim toți că a venit «domnu» la masă....

A, dar iată și pieptul scos proaspăt dela cuptor. Mama Păuna| doica Odetei, ajunsă acum fată 'n casă, deschisese ușa cu un șold și veni să puie repede pe masă tava arzătoare, care o frigeà rău la mâni.

Ghiță ținuse să fie îndatoritor cu stăpânii lui până — la urmă: Pieptul rumen și plin, parcă erà un bulgăre mareț de aur.

Odeta se uită la coana Cleopatra și-i văzù ochii înotând într'un ocean de lacrimi. Fiind cea mai slabă de înger din toată

casa, făcù loc paraponului întreg și isbucni în suspine cu înecuri, ascunzându-și fața în șervet. Coana Cleopatra își întoarse privirile spre domnu lancu și-l zări prin ceața lacrimilor. Avea altă figură: Ochii strânși, nasul plin de crețuri, gura strâmbă, mestecând mărunț plânsul pe care-l pusese în luptă grea cu demnitatea lui de cap de familie. Cicerone își lăsase fruntea pe masă, ca să nu vadă, să n'auză.

Atunci și domnu Sofronie scoase batista și începù să se șteargă la ochi cu grabă. Dar când se uită la Păuna, care încremenise în ușe dând din cap, cu mâinile încrucișate la piept, începù să râză.

— Ce zici, Păuno? Ne-am apucat să plângem toți, ca niște copilași, în ziua de Paște.

Dar Păuna avea grije numai de puțul ei, de Odeta, pe care o crescuse și pentru care se lipise de casa Viezurenilor pentru toată viața.

Veni lângă fată, o sărută mângaios și-i șterse cu șervetul obrajii umezi și înflăcărați.

— Cum se poate, fata mămii, să te iei după dumnealor și să-ți strici frumusețe de ochișori, numai așa, de florile mărunului? Păi, zău dacă mai știu ce fel de minte au și domnu și conia și mai cu seamă dumneata, domnule Sofronie, să vă jeliți cu toții la așa zi mare și să-mi speriați fata, pentru o
insectă.

I. A. Bassarabescu.

Din vremurile noastre.

Intru viforos și fără să bat la ușe, cu anumită intenție să-l surprind. Scria la o masă mică.

— «Iarăș scrii și iarăș, — ei, spune-mi, cine a fost Alecsandri, ori cine-a fost Eminescu? Bine, alții. Cine fu Creangă?» el se uită mirat la mine; oare ce voi fi voind? «ei, dar de Odobescu tot îmi spui?»

— «Ce-i cu Odobescu? Un poet a fost!»

— «Bravo, poet; și ce frumoase romane a scris!»

— «Bine, iată că las, a fost un prozaist bun».

— «Stai, poate c'a fost un poet, dar voi, voi sunteți»...

— «Da, văd eu, vrei să mă cruși de lovitură, ai vrut să zici: voi, prozaicii! Ce-o să-i fac? Cum ne nasc timpurile!»

— «Pentru mâne la câți buni socotești? puțini? hai?» su-râsei un râs subjugat de un ton mai slab, mai trist. «Omule», continuai eu, «ești ce-i drept poet al generației mai nouă, deci cu tin' aș putea atunci vorbi mai bine de voi; te pari, că le știi năcazul tuturor». — Voi să intrerupă. — «Da, știu, voiești să-mi spui de Coșbuc, c'a luat premiul Academiei. El o va fi ducând mai bine. De altfel spune-mi numai, a imitat el pe vre-unul din antecesorii lui? Așa-i că nu? Imi place nedescris de mult naivitatea ăstui sănătos poet. Câți nu vor fi iubit mai adânc decât țaranul poet, dar vezi, că lui i-a rămas ca moștenire simplitatea dela sate și acea sinceritate, cu care țaranul înădușit de patimele iubirii pășește fără rușine înaintea oricărei fecioare din sat. Acestor curate simțiri le dădă el o formă artistică și de aceea cetind poeziile lui erotice nu îți vin gânduri și nu te cuprind tremurări, cărora voi le ziceți dulci, ci cu un zimbet sincer, cu o inimă mare deschisă mai dai o fugă peste cele mai frumoase șiruri din poezie. O știu eu; voi aveți ca școală înaltă, o școală de neajuns, v'ați născut încă în timpul, când se șoptia pretutindeni de ea. Dar nu-l ajungeți și înzadar vă rupeți condeiele pe hârtia ieftină: Ziarele vă pot publica poeziile de câteva strofe, ele rămân pitulate în umbra adâncului lirism al marelui om. Aceea ce omul acela da la lumină, scos din adâncurile inimei, sbuciumat de toate simțurile lui și trecut prin toate păturile sufletului său noros, el a creat cu tot ce azi voi numiți Eminescu, aceea, zic, o redați astei lumi ca niște fărâme de corabie. Mie-mi pare ca și când voi n'ați simți adânc ce scrieți. Și ști că totuși smulgeți câte un cuvânt din grația cititorilor. «Că-i bunicică poezie». Pe unii îi văd răsând, când cetesc prin foiletoanele gazetelor tot dragoști seci și și mai seci, pe alții îi auzi numai: Iată-l cu formele lui Coșbuc. Și ști, ce așa zice eu: Luați-l mai bine pe acest poet în viața de luminător, urmați-i, căci pe morți doar să-i venerăm mai avem datoria, dar nu să le călcăm în urmă. Mie mi-ar veni să strig în gura mare: Nu există moarte, ci numai viață. Desfaceți inimile oamenilor spre bucurie, prindeți-le câte și mai câte scene șagalnice, căci și așa oamenii încep acum să guste bine viața și le miroasă rău, când le miroasă moarte.

Iată cum este Radu Rosetti; ai cetit cum mai râde singur de el, scriindu-și epigramele? și Șt. O. Iosif, râde câte odată,

dar ades schiopetează iarăși amândoi și se plâng. Nu vreau să zic că lirica noastră este în decădere, nu vreau, dar de ce nu vibrează coardele mai grele ale inimii? Bine că mai cântă câte unii și iubirea de mamă și de patrie. Aceiași Iosif și Ro-

Dr. Alexandru Bogdan.

setti, și alții mai mici de prin gazete! (să nu crezi că aș fi contra să scrieți prin gazete; volume nu vă cer încă). Și alții își descriu ținuturile din părțile lor. Să ți-i numesc pe Murnu, Mihai, Ciato, câteva fete, mortul Delamarina și încă necunoscutul Sân Petreanu. Și dincolo de munți mai sunt încă o ceată.

Dar spune-mi, oare cari din aceștia toți au scris vre-odă înălțătoare; o demnitate a liricei noastre celei mai nouă, nu înțeleg odă lui Bacchus? Nu-i așa că nimeni? Vezi, ce numesc eu mai adâncile adâncuri ale inimei și mai ascunsele unghiuri ale sufletului. Dar se vor face odată!»

II.

Poetul stătea cu ochii ațintiți la mine și dădea din cap.

— «Acum oprește-te», și câtva timp am mai făcut revistă prin câteva cărți ale lui.

— «Să-ți povestesc ceva», îmi zise el deodată. «Am auzit numai acuma, de curând, căci cine putea să-mi și spună pe-atunci, ziarele încă nu luară nici o notă, că a murit un tânăr, care promitea mult; îl amintisei mai înainte.»

— «Delamarina» zici. Da, ar fi și făcut el mai târziu, căci era cum să scrie acum, un talent natural, proaspăt. Dar ce are de-a face; când mă gândesc eu la ceilalți morți în floarea vieții, la blajinul Demetrescu și la persecutatul Popovici-Bănățeanu, atunci îmi vine să cred, c'au încetat să mai scrie pene, ca a lui Odobescu, de care te întrebasesi la început. Cât nu am așteptat noi dela acești poeți sătui de golul lăsat, și care pare că își propuseră să-l umple. Cenușa celor morți însă nu se mai aprinde. Ci să-i lăsăm să doarmă în pacea vecinicii, că puțini au fost atât de deschiși la inimă ca acești doi. Totuși să nu uit pe povestașul poet Rădulescu-Niger (de altcum un talent mai multilateral, o putere care ajută). Până în zilele de acum poți citi câte o poemă de a lui în versuri.

Pe celalalt să-l las mai încolo, ci acum una să-ți spun: Observ, că acei, cari scriu epică la noi au poziții mai sigure și parecă totuși scriu măsurându-și și timpul cu minutele. Și fiindcă un scriitor cu greu sfârșește un op, care l-ar costa mult timp, cu greu zic, căci îi angajază mare putere psihică, de aceea se subtrag dela această greutate și scriu lucruri mai ușoare, pe cari le gată mai curând. Astfel între 8 romane vezi d. e. una de un caracter grav, celelalte glumețe sau satirice. Așa scriu V. Onițiu și S. Pușcariu. Unul numai nu se lasă oprit în drum și scrie mereu opuri mai mari: romane. E Duiliu Zamfirescu. Le-ai citit? de ce nu, e singurul romancier al nostru, pe lângă Vlăhuță cu «Dan» al lui. Vezi, și Vlăhuță acesta

pare că a voit să înșele lumea. A lăsat să fie recitate de buzele fiecăruia, poeziile acele filosofice, acum face pe oameni să întrebe: unde-i Vlăhuță? A eșit «Un al doilea an de luptă»? N'auzim c'a murit, n'auzim, nici că trăește... Ști ce am auzit eu, — că l-ar fi înșelat amar lumea și asta i-a înfrânt puterile. De ce a mai fost poet, ca să-l perdem trăind??

Aceea a fost lumea mai de sus, mai stricată, poporul nu l-a prea cunoscut, ci el ascultă și acum poveștile lui Pop-Reganul, crezând c'aude pe Ispirescu. E bine să-și cunoască și poporul pe învățații lui.

O! cum îmi vâjje în urechi sgomotul de arme, de fanfare, ruptul crăcilor, nechez de cai și scuturi cad grămadă și peste ele cadavre. Dușmanul stânge vieți și vieți de dușman. Lupte de ale strămoșilor! «Faceți ca Germanii, Români, dacă vă inundă dușmanii codrii», vrea să zică poetul, indirect.

Legat de rana lui de mort un cuvânt îi vine aprins de focul inimei lui calde: Pământul țării să-l săruți odat' și pentru mine. Și câte nu mai cântă vecinicul acesta Coșbucl Vezi, c'am mințit! Totuși pot să-ți numesc o odă, deși-i ca o baladă. Auzi numai refrenul:

«Noi vrem pământ».

Și-așa îmi vine să cred, că aceste balade sunt o punte de trecere spre ce-i mai înalt în poezia epică, spre productele, cu cari se fălesc națiunile. Mi-e mânie pe acest poet: De ce nu ne scrie un epos național: Românii i-ar pune o coroană pe frunte. Și, cum vezi, nici în genul acesta de poezie nu suntem pe o treaptă înaltă, ci se scrie, ca să mă exprim cu adjectivul acesta, vesel, ușor și nu serios, grav».

III.

«Dar fiindcă am amintit cevași despre epos și fiindcă un al treilea gen de poezie reprezintă un pas sigur în literatura oricărui popor, *drama*, gândindu-mă la ea, îmi vine în minte să ne asemănăm starea cu o cumpănă mare: se sprijinește pe munții înalți și în șesuri îi atârână talerele. Dincofă voește să fie întemeietor al dramei Hașdău, dincoaci celalalt academician Vulcan. Acest din urmă mai când eră ne dădù o comedie. Și se mai adaogă și acel Rădulescu Nîger de care am mai amintit și Bengescu și încă unii mai tineri și mai de nou pășiți în cer-

cul scriitorilor, ori cum vor fi scriind. Nu mă dau îndărăpt să nu amintesc pe regina Carmen Sylva, care scrisese două drame (zic, că se ține de literatura românească, fiindcă a scris pe *teritor* românesc și despre un subiect românesc). Nu îl las din amintire, deși este mai vechiu, — iar noi vorbim mai mult de cei mai tineri autori, cari ar putea zice, acum apar, — pe Caragiale, scriitorul de comedii. El face pentru noi, mai bine zis pentru cei din România ceea ce face Alecsandri pentru contemporanii lui, cititori începători în literatură. Dar e curios: privind dramaturgia noastră din punctul de vedere al caracterului ei, observăm, că deși izgonită din țară, numai cu câțiva ani înainte de aceasta a apărut sub titlul celui dintâi erou național, a celui dintâi martir al poporului nostru o tragedie, întonez tragedie ceea ce, fiindcă am zis, că este curios, nu am fi așteptat la un timp atât de apropiat de începutul literaturii noastre *naționale*. Dar a apărut: e drept, că nu-i perfectă, dar e mai bună decât multe altele. Tocmai studiindu-o adânc una, am aflat, că material ar avea scriitorii pentru drame naționale, alta, că ar trebui să studieze dramele în legătură cu istoria *popoarelor străine*, dar a celor din apus, căci să nu credeți că popoarele cele prea aproape de noi ne pot da modele... Autorul ei, fie unul, care cunoștea literatura germană și cunoscă și pe Wilhelm Tell al lui Schiller, este Ghiță Popp. Vorbesc despre drama aceasta mai mult, căci peste versurile dramelor istorice se trece mai fără pericol și mai cu succes la drama socială, a cărei timp totuși îmi vine să cred că e în zilele noastre, lăsând viitorului înviforat și viforoasele tragedii istorice. De altfel vezi, că a scris cu succes Caragiale drama lui socială, *Năpasta*, scrisă astfel, cum ne place nouă, cu subiect din clasele mai de jos.

IV.

«Voind să grupez acum toate produsele literare ale noastre, le-aș pune în două grupe: acele cari ținesc să influențeze, și cele cari să delecteze, acele de conținut grav și cele vesele, sglobii, iar aceste din urmă sunt cu mult mai multe cum am amintit eu tot locul înainte. Și dacă mă întreb, de ce este așa? îmi răspund vorbind câteva cuvinte asupra unei chestiuni, despre care vorbiră mulți și mai ales scriitorii săraci. Cauza, zic eu, sunt cititori. Cum adevărat? Pentru o literatură înaltă trebuie să ai și o lume pregătită, cultă, căreia să i-o

adresezi, eu îmi închipui asta așa, ca să ai școli înalte sau să ai atâtea opuri de diferite grade, încât unul, care voește să cetească această literatură înaltă trebuie să cetească întâi celelalte opuri, ca să o poată înțelege, nu-mi închipuiesc așa, ci prin o potrivită literatură se desvoaltă în direcția aceasta sistemul nervos al oamenilor, încât îl faci mai sensibil, li cultivi așa putea zice puterea de a simți mai ușor și ori ce stă mai ascuns. Și să revin la noi: se scrie mai mult opuri ușoare pentru publicul se afle plăcere și să fie pe încetul atras să se intereseze și de scriitori mai intensiv decât până acum, iar atunci când este deja acaparat pentru literatură, atunci să i se dea opurile cu cari el să se ocupe, să le studieze, nu cari pe el să-l ocupe, să-l atragă.

La noi decurge deci încă lupta pentru formarea unui mare public cetitor.

Cu aceasta mă apropiu însă de o formală teorie în care cred. Nu o concentraz într'o definiție scurtă și de aceea să o explic liber. Este vorba despre moștenirea talentelor, ceace nu înseamnă altceva decât moștenirea aceluiaș fel de sistem nervos, ca al predecesorilor, despre aceasta sunt convins că ști deja, căci s'a mai relevat câte odată, dar mai adaug, că moștenirea se întâmplă potențiindu-se. Să nu crezi că vorbind despre aceasta, îmi închipui un om, o familie, ceace n'ar fi lucru mare, dar imaginează-ți, și procedeul acesta la un popor întreg. Succede unui șireag de scriitori să lege interesul publicului, al poporului de cetirea produselor lor, cu aceasta s'a ajuns la o treaptă mai sus. Așa că sufletele născute din generația aceasta sunt cu dispoziția înăscută spre literatură. Unii din ei vor ceti mai mult decât părinții, alții poate iarăș puțin, vor scrie, dar deja mai mult și pentru generația cea nouă care pretinde mai mult, căci e mai cultă decât părinții ei. O a treia generație dă deja capete luminate și se scrie acum ca să se sature pofta de a cugeta a celei mai tinere generații, care deja pretinde mult, dar fiindcă scriitorii fac parte din ea, căci natural pe ce vechi îi vor ceti numai din venerație și astfel vor afla și ei plăcerea estetică cei mai noi zic pot să scrie pentru gustul poporului acestuia deja cultivat. Și cam în chipul acesta s'ar întâmplă *renașterea talentelor* literare. Și la un popor nu s'ar întâmpla ușor ce se întâmplă la o familie: stingerea talentului, ci cel mult o stagnare de o generație, când încep apoi

earăş pretensiunile poporului odihnit în decursul stagnării, dar verosimile nu chiar în direcţiunea cea veche, care va rămâne sigur, dar nici îndărăpt, dând locul unei alte direcţiuni, spre care poporul a fost cultivat şi de alte multe împrejurări cari vor forma apoi epocile literare. Nu ştiu, dacă m'ai înţeles. Dacă da, ca să-ţi poţi imagina mai bine procesul acesta, unde tinde avântul generaţiei în înţelesul lui strâns, ci îţi închipue în locul uneia, două generaţii, cari stăpânite ca de acelaş rang de cultură fără îndoială că le putem cuprinde sub titlul de o generaţie.

Şi în sfârşit cred, că dacă s'ar aprinde mai mult interesul pentru literatura noastră din generaţia de azi, la noi s'ar întâmplă acelaş lucru cum ţi-l descrisei. Există ce-i drept o pedecă mare, ca să putem lucra cu puteri mai mari, pe un teritor mai mare, ceace ar duce de sigur mai repede la scop, dar se vor coace talentele şi separat, dincolo şi dincoaci de munţi, şi vor ajunge odată, mai curând sau mai târziu la culme şi atunci îşi vor da mâna, căci peste culmi nu mai este nimeni cine să impedece să străbată privirile în valea cealaltă. Sau dacă nu se întâmplă aceasta se va face astfel că într'un apropiat timp se va delătura pedeca cea mare: poporul nostru îndârjit se poate să fie în ziua de astăzi de alte idei mai preocupat şi de alte griji, de cât ca să aibă atâta timp să se lase o samă din el şi dulceagului literaturii. Poate, sau mai bine e sigur, că simte, că trebuie să se cultive tot, deodată nu numai părţi din el, e frică să nu se înstreineze în decursul vremilor duşmane şi *vrea*, dar *vrea* puteri mai multe, *vrea* o unire. Când povaţa lui va cere fapte, atunci se vor prăbuşi munţi ori el îi va sparge şi prin pasurile lor şi pe vârfuri de poeni şi în câmpii va răsună un imn sfânt: imnul unirii.

Dacă acesta ne este crezământul nostru, vor trebui să se întâmple lucruri mari, şi apoi se va începe munca cea mare, în care vom căuta să ajungem cât mai repede celelalte popoare ca să le contrabalansăm pe toate terenele. Căci să zicem ce vom zice, noi deja, cei tineri, simţim că se vor înăsprî odată lucrurile din lumea noastră, şi nu fac altceva, decât mă pun sub domnia vremilor, când cerc să-mi gat vorbele exclamând:

Cred că Negoiful şi Bucecii vor trebui să se scufunde odată.

29 X, 1899.

Sandi Bogdan.
(Dr. Alexandru Bogdan)

Bireşul meu.

*L-a răsădit în poarta casei noastre
Credinţa tatii. Drept şi astăzi cată
Cu vârful către cerurile-albastre,
Nu l'a răpus furtuna nici odată.
Din frunza verde a doinit spre seară
Şi a gemut din trunchiu în vremuri rele,
A 'ntinerit în zori de primăvară
Şi-a legănat culcuş de păsărele.*

E pus de tata în norocul meu.

*Pe când eram copil sglobiu acasă
Sub soare, biruit de somnul greu,
La umbra lui, în iarba de mătasă,
Curate visuri mă impresurau,
Şi orice frunză-a lui părea o gură
Şi câte frunze-atâtea guri spuneau
Poveşti cu zmel năprasnici cari fură
Domniţele frumoase de 'mpărat.*

*Odată ştiu că 'n somn visam sub el,
Şi-atunci furtuna 'n braţe l-a luat,
L-a sugrumat în ghiare de oşel.
Apoi din ram în ram urlând furtuna
L-a despoiat de floare 'ncurmeziş,
De n'a rămas măcar pe ramuri una,
A smuls din crengi frunziş după frunziş.*

*De-atunci şirag de ani s'a furişat,
Drumeţi bătând la poarta casei noastre;
Cu vicleşug din suflet mi-au luat
Avântul către zările albastre.*

*De câte ori gemea furtuna vieţii
În ramurile sufletului meu
Se ofileă frunzişul tinereţii
Şi pasul mi-l simţeam pe cale greu.*

*Cu fiecare lacrimă căzută
Murea tăcut un mugur al nădejzii
Și inima, o roabă nevăzută,
Se umileă în ceasuri de primejdii.*

*Cireșul însă a 'nflorit mereu
Cu fiecare nouă primăvară,
Dar n'a 'nflorit cu el norocul meu.
El a rodit cu fiecare vară,
Dar n'a rodit cireșul pentru mine.
Bătut de viscol nu s'a îndoit
Cl măsurându-și zilele senine
Mai mult a înflorit și a rodit.*

*Eram copil când tatăl meu l-a pus
In poarta casei noastre dela țară;
Cireșul stă și azi cu vârful sus,
Nu l-a răpus a anilor povară.*

*E pus de tata în norocul meu,
Dar n'am avut noroc pe lume eu.*

Volbură Poiand.

Cărți vrednice de îndrăgit.

«*Teama de viață*», roman de *Henry Bordeaux*, laureat al Academiei franceze. Editat de Socec, București, 1924.

Romanul este premiat de Academia respectivă. Autorul a scris: novele, schițe, teatru, încercări critice cu caracter psihologic, amintiri și studii asupra războiului mondial; dar mai ales romane. O caracteristică generală a operilor sale, care mai cu seamă se evidențiază din romanul a cărui dare de seamă se va face mai jos, este aceea a unui suflet larg, mare, darnic de viață plină, bogată, sănătoasă și cinstită.

Frumoasă și laudabilă a fost ideea traducătorului, a domnului Lungianu, de a prezenta cititorilor români romanul a cărui citire te umple de yigoare, de viață intensă. Romanul reprezintă în întregime, caracterul rasei și națiunii franceze. Autorul este un continuator al romanului lui Barrès,

după cât se pare. Asupra lui s'ar putea face un studiu special de critică științifică, estetică-literară. Subsemnatul, însă, este nevoit să se restrângă în marginile unei recenzii de revistă, mulțumindu-se să atragă atențiunea și să-l recomande cu toată căldura și siguranța ca o bună hrană intelectuală, rodnică. În Franța a apărut în 1902 și abia acum, 1924, în traducere românească! A ajuns până la a 76 edițiune, ceea ce-i arată cu prisosință meritul și valoarea. Criticul cel mai bun și imparțial este timpul, publicul, subsemnatul nu face decât să-l recomande. A fost tradus în mai toate limbile europene; autorul a fost chemat în diferite țări să-și explice unele idei cari păreau mai neclare. Am putea compara romanul, în această privință cu «Suferințele lui Werther» de Goethe. Romanul are tendințe eminentemente optimiste. Un ecou al filozofiei lui Bergson, al eticei sociale a lui Gujau, acel elan de viață, dorința fierbinte de a-ți umplea sufletul cu tainele și bogățiile, cu frumusețile și mărețiile acestei lumi. Îți spune, aproape, la fiecare pas: ai curaj, fii îndrăzneț, avântă-te, du-te spre largurile zărilor, acolo ți-i fericirea; caut-o, n'o lăsa; nu te teme de viață, nu ți fie frică; viața, lumea, fericirea este a aceluia care îndrăznește, care aleargă, care suferă, care se avântă, care iubește. Viața e în tine însuși; toate bucuriile, toate plăcerile; toate înaltele idealuri și nobilele fapte stau ascunse în adâncul și lina sufletului nostru. Nu pierde nici o clipă; căci nu se va mai întoarce vreodată; trăiește-o adânc și intens, frumos și bine. Gândește-te la fericirea ta mai întâiu; dacă tu ești fericit, tare și puternic, poți face și pe alții la fel ca tine; apoi la aceea a familiei, a țării și a omenirii.

Iubește în ordine: familia, țara, natura, credința, biserica și omenirea. Respectă legile morale-sociale, supune-te lor și contribuie cu toată tăria și vigoarea puterilor tale la progresul bunurilor generale. Fii element de ordine, de cinste, de dreptate și de adevăr în orice loc te-ai afla. Cinstește munca mai presus de orice, ea te încearcă cu cele mai mândre podoabe sufletești; ea singură-ți dă încredere în tine însuși, în puterile tale fizice și psihice; ea-ți dă curaj de fapte mari și nobile; ea singură ți-i cel mai bun tovarăș nedespărțit și cel mai sincer sfătuitor. Educă-ți sufletul în armonie: intelect, sentiment și voință. Omul trăiește absolut numai în funcție de această voință. Orice faptă, fie ea cât de mică, ori cât de mare, este rezultat al acestei vo-

ințe. Ea înalță pe om deasupra tuturor: ea-i dă omului soarta în mână, fericire, izbândă, glorie și nemurire. Ai voință, ai curaj; nu-ți fie frică; contra acestei slăbiciuni omenești se ridică, mai ales, autorul: contra fricei de a trăi. Tuturoșă par'că li-i frică de viață; li-i frică să trăească; li-i frică să năzuiască. Acela își merită viața, libertatea, care zilnic știe să și-o prețuiască (Goethe. Faust II). Fiecare caută să-și creeze o situație, să-și asigure pâinea zilei de mâine, așa fac tinerii; dar, mai ales, așa fac părinții cu fetele lor. Viața nu trebuie asigurată în umplerea buzunarelor cu aur, cu moșie, cu case, (dote; viața trebuie asigurată cu un suflet nobil pregătit de viață și gata de a reacționa la orice obstacol; ea trebuie pregătită într'un corp sănătos, rezistent la orice boale. Dă-i fiului tău corp sănătos, minte clară și luminată, voință puternică, dor de viață, dragoste de fapte mari și i-ai dat cea mai frumoasă și demnă de invidiat, bogăție și dotă. Ori unde l-ai trimite și l-ai lăsa să știe să trăiască.

Romanul acesta poate fi citit de oricine, fără excepție. Citirea lui te înviorează, te avântă spre noi idealuri, te înalță cu mintea și sufletul spre o lume bogată, spre dragoste de tot ce-i omenesc și nobil.

E un fel de antipod al tragediei lui Hamlet. Nu te teme de viață; ea-i frumoasă, senină pe de-o parte; amară, descurajătoare, goală și pustie pe de-alta, dar tocmai aici e farmecul vieții: în combinarea acestor clipe veșnic schimbătoare. Suferința este cel mai mare povățuitor; de un Mephisto avem nevoie tot așa de mare ca și de un arhanghel. Cititorul să nu înceapă romanul fără citirea prefetei scrisă de autor. E cel mai bun povățuitor.

Să dau un rezumat al romanului? La ce? Fură tocmai partea cea mai frumoasă cititorului: curiozitatea și noutatea. Acest lucru, de a face o expunere științifică literară-estetică, se face într'un studiu special; pe când așa, într'o recenzie, e mai bine să te mărginești la generalități, trezind dorul și curiozitatea publicului; căci altfel foarte mulți se mulțumesc cu rezumatul făcut și deoarece rezumatul nu e decât rezumat; atunci tot farmecul, toată frumuseța, podoaba desprinsă din fiecare faptă, din fiecare întorsătură de intrigă, de caracter, de sentimente, s'a dus. Acțiunea chiar a celei mai mari tragedii, e simplă: succesul se datorește îmbinării de fapte și formei de povestire, de

expunere. De ex.: Faust, sătul de carte, face magie, cheamă spirite, vine dracul la el, se îndrăgostește de Margareta, aceasta își omoară copilul și înnebunește. Subiect de poveste, subiect banal. Citește-l însă pe Faust, singura tragedie de înalte, de îndrăznețe idealuri dumnezeiești în întreaga literatură universală. Cititorul romanului se va convinge de acest adevăr. Nu vreau să fiu egoist. Nu vreau să-i spun dacă eroul principal, eventual eroina, trăiește sau a murit. Va vedea-o singur cititorul. Teama de viață este o boală care începe să se întindă din ce în ce mai mult și să stăpânească sufletele. Nouă nu ne trebuie școli, ne trebuie oameni de acțiune, de isbândă.

O predică nouă, un indemn cald și prietenesc pentru viața casnică. Căsătoria să se bazeze pe legile firești, pe dragoste, singura în stare de creare de armonie. Nu pe bani și combinațiuni familiare și politice să se clădească o căsnicie nouă; ci pe iubire naturală, spontană. Viața familiară să fie înconjurată de râsul zglobit și șăgalnic al copiilor. Pe vremea aceea și acum eră și este tendința în Franța și chiar și la noi de a avea cât mai puțini copii sau chiar de loc. Cu această ocazie autorul lasă să se vadă nesfârșitele bogății sufletești ale acelor cari iubesc copiii; sunt oameni întregi, sociabili, de caracter, umanitari și gata de jertfă. Se vede și indemnul lui către credința, care alină sufletele celor slabi și nepregătiți pentru viață. Credința, care-ți dă nouă viață, curaj și imboldul de muncă nedescurajătoare. Credința te mână în învălmășeală, în vâltoarea vieții, fără să te temi de sudoarea frunții. Dragoste nețărmită față de viață; îndârjire aprigă față de frică, care lăncezește, nimiceste, omoară orice gând mare și frumos. Frica trebuie scoasă din vocabularul zilnic, în locul ei pusă dragostea largă, mare, umanitară. Se revoltă autorul față de ceice au trecut prin viață — fără s'o fi cunoscut măcar; cari au avut în față — toate frumusețile și bogățiile unei fericiri curate și înalte și n'au îndrăznit să se atingă de ele; le-a fost frică, le-a fost teamă. Ce trist e aspectul unei astfel de vieți. Să o ai, s'o trăești și să mori fără să fi știut c'ai trăit! Omul sănătos iubește totdeauna și pe alte ființe; omul bolnav se urăște și pe el, nu mai e bun de nimic. În această constă vindecarea temerii de viață, a fricei de muncă, de fericire. Omul sănătos nu se teme de sforțare, de durere, de grijă — suferință, tu, dureros de dulce (Eminescu).

Bătrânul Ronsard zice: «pădurile tăiate înverzesc totdeauna mai frumoase». De neizbânzi nu trebuie să te temi; ele te oțesc și-ți pregătesc mai bine drumul. Omul trebuie să rădă de neizbânzile șale și să se întristeze de bucuriile sale! Autorul își încheie prefața cu vorbele lui Le Phag: «De pe țărnul morții, am măsurat, nu zădărnicia vieții, ci însemnătatea ei».

— Citirea romanului se impune. Păcat că traducerea nu se ridică la înălțimea fondului; o revizuire la o nouă edițiune se impune. Citește-l încet și cu atențiune și vei învăța să nu te mai temi de viață; vei învăța s'o iubești. I. V. Pătrășcanu.

Seceriș.

*Ici, fetele cu secera adună
Lumina spicelor de aur, coapte
Și-un murmur intrupat de voie bună,
Se leagănă în râsete și șoapte.*

*La un obraț de ele, strânși, flăcăii,
Se 'ntrec cu fetele să taie grâul.
E-atâta chiot până 'n fundul văii
Că fuge grabnic tremurând părâul.*

*Tot mai grăbiți flăcăii culcă paiul,
Deprinși să aibă brațele la spor,
Tăind în grâu s'apropie alaiul
Să dea în secerișul fetelor.*

*Și când în lanul soarelui văratic
N'a mai rămas de secere nimic,
Din sărutările ca de jăratic
Imi pare că 'nflorește câte-un spic.*

Volbură Poindă.

Pentru adevărata cultură.

Discursul rostit de **Dr. Horia Petra-Petrescu** în Muzeul «Asociațiunii» din Sibiu (14 Aprilie n. 1924), în onoarea institutorilor cehi din Praga.

Iubiți oaspeți cehi! Doamnelor și domnilor!

Noi ne cunoaștem! Reprezentanți ai poporului d-voastră nu vin pentru întâia oară pe aici. Dela cea dintâi traducere a bibliei în românește, până la biblia umanității pe care ne-o oferă, nu numai nouă, președintele d-voastră Masaryk — am avut prilejul să ne vedem și să ne înțelegem mai bine în decursul războiului mondial.

Ne-au împreunat mâinile Metternich și Beust, pe de o parte, Bánffy și Tisza, pe de altă parte. Regimuri mioape, în șovinismul lor fără de margini, au ajuns să recolte ce au sămănat. Pe d-voastră v'au trimis la noi, iar pe flăcăii noștri români i-au încredințat să vă țină 'n lanțuri, în Brünn (Brno), în Praga (Prah) și în celelalte orașe, cunoscute acum de toată suflarea românească dela noi.

Credeau și unii și alții din foștii noștri guvernanți că prin teroare se poate menține un stat, solid! Credeau că amenințarea cu «sdrobitul», a lui Tisza, sau cu «an die Wand drücken»-ul lui Beust, sau chiar și cu «spartul capului» al unui Mommsen infuriat — vor putea să resolve problemele grele ale unui stat polietnic.

Zece ani de zile au atârnat capetele nobililor cehi, decapitați după lupta nefericită dela Muntele Alb, într'unul din turnurile dela un cap al podului Carol al IV-lea din Praga — pod căruia soldații români i-au zis în decursul războiului: «Podul cu sfinți». Guvernării d-voastră de atunci voiau să intimideze populația cehă — după cum ai noștri au tăiat în patru trupul unui Horia și părțile le-au arătat în diferite regiuni ale noastre, așa d. e. pe poarta cetății dela Alba-Iulia.

Dar ori câte Spielberg-uri și Thalerhof-uri, ori câte Seghedin-uri și Cluj-uri și-au deschis cazematele și odăile de temniță — glasul popoarelor nu s'a putut sugruma, fiindcă a fost vorba de «consacrarea triumfului drepturilor naționale» (Mil-erand). Persecuțiile îndurate ne-au adunat rândurile!

Domnișoare cehe au cusut steaguri tricolore române, lângă Brünn, predându-le, la începutul războiului, soldaților români —

pe câmpul de luptă aveam dreptul să purtăm colorile românești și să murim, pentruca alții să huzurească în bunătăți. Societatea română a primit cu drag pe mulți din ai d-voastră, după cum d-voastră i-ați găzduit plini de ospitalitate în orașele d-voastră.

Dacă veniți acum să ne vizitați Sibiiul, unul din centrele vieții culturale ardelenne — fiți bineveniți în mijlocul nostru!

Cea mai veche instituție culturală românească din Ardeal a fost înființată de marele arhiepiscop Șaguna, având ca colaborator desinteresat pe alt arhiepiscop, Șuluț din Blaj, și timp de 6 decenii s'a susținut această instituție românească numai și numai din obolul obștei românești sărace, mașter tratate. După cum ați ridicat d-voastră, de 2 ori chiar, teatrul d-voastră ceh în Praga, din cotizații publice benevole, tot așa fiecare cărămidă a acestui muzeu în care ne aflăm, este plătită de cutare țăran și de cutare avocat sau medic român. Din bugetul țării ungurești nu ni s'a dat nici chiar fărimiturile, fiindcă de câte ori ceream ceva în parlamentul din Budapesta ni se răspundeă sau cu hohote de răs sau cu trecerea la ordinea zilei, câtă vreme teatrul și academia maghiară erau subvenționate din greu. (Vezi în 1870 când cerea dep. Hodoș pentru teatru o subvenție de 200,000 fl. și a fost respins — v. în 1908 când dep. Dr. Ștefan C. Popp cerea altă subvenție, deoarece chiar numai teatrul maghiar primea la an 1.400,000 cor. — și li s'a răspuns cu rumoare și trecere la ordinea zilei.)

«Corbul Alb», bărbatul de stat Mocsáry, a avut dreptate când a oftat, ca om nepărtinitor, în 1886: «Imi râde inima de bucurie când văd ce progrese mari au făcut (maghiarii) pe terenul instrucției publice și doresc din tot sufletul o cât mai mare înaintare și înflorire a culturii maghiare: mă cuprinde însă o adâncă amărăciune când văd că toate acestea câte se fac, se fac numai pentru cultura maghiară, iar pentru cultura cetățenilor nemaghiari nu se face nimic... Băgați de seamă ca nu cumva — asuprind aspirațiile naționale cari se arată pe față — să creați din aspirații — conspirații!» (v. «Romänische Revue», Martie 1886, Nr. 3). La admonierile acestea neascultate să se gândească acum cei ce oftează după o patrie pierdută.

Și d-voastră aveți aceleași rezonanțe solide când este vorba de slovacii d-voastră «Asociațiunea de științe și de arte» din Praga a răspuns în Febr. 1919 acuzelor aduse în fața lumii de «Aca-

demia maghiară» astfel: «Cine vorbește cu emfază despre diferitele instituții de știință și de artă, pe cari națiunea maghiară le-a creat din propriile sale izvoare, fără de inițiativa și fără ajutorul Suveranului, și cine vrea să-și facă un titlu de glorie din numărul universităților înfloritoare, pe cari le numără Ungaria, n'are dreptul să păcătuiască din modestie și să retacă că maghiarii n'au conces nici chiar o singură școală secundară slovacilor și că chiar maghiarii au decretat închiderea tuturor școalelor, pe cari slovacii le ridicaseră din mijloacele lor proprii. Cine se laudă cu marea bibliotecă națională maghiară din Budapesta n'are voie să ascundă lectorilor săi cum maghiarii au închis singurul institut științific al slovacilor, «Matice Slovenska» (Mama Slovacă) cu frumoasa-i și bogata-i bibliotecă».

Nouă ni s'au dat — să o mărturisim — câteva «favoruri»: la adunările generale ale «Asociațiunii» primeam, în *ultimele zile*, ca să nu putem trimite aproape de loc, câteva bilete cu jumătate preț pe căile ferate, pentru membri noștri.

Dacă muzeele cu marmoră din unele orașe, ca Aradul, ca T.-Murăș, sunt așa de frumoase — este a se mulțumi și populației românești, care a robotit pentru ele, ca să se ridice și ca în ele să fie, de cele mai multe ori, bruscată.

Sbuciumul nostru sufletesc îl înțelegeți prea bine, oaspeți cehi, după cele înșirate până acum și sperăm că veți cântări în adevărată cunoștință de cauză ceea ce vă este dat să vedeți astăzi la noi, fiindcă n'am avut ordinații ministeriale ca «Emke» (1885), ca să beneficiem de o dare culturală, aruncată asupra întregii populații.

Veniți, discipoli ai lui Comenius, din țara în care s'au dat lozinci omenești, în senzul nobil al cuvântului, din partea conaționalilor d-voastre. Este un fir roșu dela George de Podiebrad care visă de o uniune a statelor europene până la «taticek»-ul, «tăticul» Masaryk, cum li spuneți cu atâta dragoste căpeteniei d-voastre de pe tronul democrat al Cehoslovaciei.

În fruntea statului d-voastră se află mai cu seamă două personalități la vederea cărora trebuie să-i râdă inima de bucurie unui Léon Bourgeois: dnii Masaryk și Beneš. Opinia publică are să-i înșire, de sigur, între «eroii democrației».

Dacă trecem în epoca de astăzi în revistă personalitățile marcante, chemate să dea lozinci sănătoase, viabile, între adevărații «europeni», între cei ce au simțul responsabilității sociale, între aceia cari sunt pătrunși de interdependența popoarelor și de dorința față de cultura poporului propriu, dar și a culturii europene, generale — atunci în rândurile dintâi au să se numească: filosoful de pe tron, conducătorul visat de un Platon, și omul de stat al viitorului, Dr. Beneš. Dl Steed a declarat, pe drept cuvânt, că s'ar bucura Carlyle, dacă ar trăi, de personalitatea luminoasă a unui Masaryk și că l-ar fi înșirat între «eroii» săi, al căror cult îl recomandă omenirii.

Dl Masaryk vrea să găsească o formulă, grozav de grea, dar singura mântuitoare în zilele noastre, când îți vine să ridici altar ecuațiunii $2 \times 2 = 4$, fiindcă știi cel puțin de ce ai să te ții, câtă vreme multe norme se clatină, — o formulă care să împace și naționalismul și «omenescul» din noi.

Amândoi acești bărbați de stat cutreieră orașele d-voastre și clarifică opinia publică cehă asupra gravității momentelor ce le trăim, adâncind problemele, căutând să apropie sufletele omenesti și să le salveze de dezastru.

Președintele d-voastră, pedagog, etician, filosof, fiu ieșit din popor, ca și mâna sa dreaptă, Dr. Beneš, se coboară în mijlocul poporului, vorbește în fața minerilor comuniști, ca un părinte, care aduce *argumente* de răsgândit — și poporul d-voastră comentează ideile, le dă mai departe, se lasă influențat de ele. Că sunt perturbații sociale și la d-voastră, că idei bolnave, postbelice, își seceră și la d-voastră victimile, e fatal, dar glasul lui «tatiček» Masaryk predomină și glasul acesta se adresează conștiinței omenesti. În sbuciumul unui Masaryk un istoric al viitorului, un al doilea Carlyle, care ar trebui să scrie o «istorie a revoluțiunii mondiale», ar putea găsi o fotografie a intelectualului care caută să salveze ce se mai poate salva din intelectualitatea europeană.

Dacă unii îl compară cu Lincoln și alții cu Washington — n'ar fi cu cale ca sfaturile acestui al doilea Washington să prindă rădăcină și în mijlocul nostru — n'ar fi bine ca și sfetnicul nostru să fie acela care a dat lozinca «toți pentru toți», care știe că numai atunci se va adăposti liniștea în sufletele

omenești dacă morala personală este identică cu morala care există între popoare și țări? La muncă constructivă, la știință pentru umanitate, la artă, nu «l'art pour l'art», ci la o artă care promovează binele și frumosul, la stimă și considerație față de literatură, ca expresia culturii popoarelor, la o colaborare — pe deasupra — și inima lui Masaryk și cine vrea să lucreze în zilele noastre împotriva acestor lozinci, acela comite o *les-umanitate*.

O societate culturală cum este «Asociațiunea» trebuie să aplaude astfel de lozinci, trebuie să se lase pătrunsă de noblețea în discuții, de generozitate — căci altfel s'ar prăbuși, ca o casă de cărți de joc, toată etica pedagogică a tuturor celor mai buni, din toate neamurile.

D-voastră — de sigur — sunteți, în mare parte, discipoli ai marelui d-voastră Masaryk, d-voastră veniți în mijlocul nostru cu puterea cântecului care — dacă are ceva specific ceh — are totdeauna persuasiunea volapük a unui suflet omenesc care iubește, suferă, se bucură și se întreabă în fața neantului: ce sunt eu, musculiță efemeridă?!

Fiți «oameni», ne admoniază pe toți «tatiček» Masaryk — el; ce fondează o academie cu numele său care să sondeze forțele naturii, ca cu ele să scăpăm de mizerie și de lupte homerice — fiți «oameni», ne aduceți cuvântul d-voastră într'aripat și noi, vă răspundem, de aici, de unde eram mai înainte priviți drept «cantitate neglijeabilă»: da, vrem să fim «oameni»! Să ne ajutăm împrumutat!

În mijlocul haosului să ne folosim de ancorele — lozinci ale unui Masaryk, și astfel vom scăpa de gigantica furtună.

Așteptând ca să nu se înfăptuiască dureroasa vorbă a lui Grillparzer: «de la umanitate peste naționalitate la bestialitate», în dimensiuni și mai monstruoase — dorind din adâncul sufletului luminișul unde să respirăm aierul curat, aplaudăm pe reprezentanții programului lui Masaryk și le dorim: duceți amintiri plăcute din mijlocul nostru!

Publicațiile de folklor ale „Academiei române.”

— („Din viața poporului român.”) —

Dacă aș întreba pe un învățător sau preot român din Ardeal-sau Bucovina, ba chiar și din România veche, despre publicațiile folkloristice ale «Academiei române» stau să jur că 95% nu vor ști să-mi răspundă fără doar atâta că «doinile și strigăturile din Ardeal» ale lui Urban Jarnik și Adreiu Bârseanu au apărut în editura «Academiei.» De *alte* publicații foarte puține vor ști ceva.

Vina? O poartă, după părerea mea, și «Academia română» dar și noi. Un material atât de prețios, atât de bine adunat, atât de ușor de procurat, *dacă* «Academia» și librăriile noastre ar fi mai expeditiv, mai întreprinzătoare — și să zacă în rafturile librăriilor Socec și Sfetea din București! Dacă e vorba să faci propagandă pentru îmbunătățirea gustului de cetit, pentru lățirea culturii în păturile largi ale poporului — apoi materialul adunat de «Academie», în urma publicării de premii, în urma rebonificării pecuniare a folkloriștilor, merită să fie răspândit.

De astădată vorbim despre o singură colecție, de «culegerile și studiile» intitulată: «*Din viața poporului român*», ca să arătăm cum *păcătuim* noi față de comorile acestea ale noastre.

Din 1908 până în 1914 au apărut 25 de broșuri și volume sub titlul de mai sus, publicații, cari variau ca preț între 10 Lei (una singură) și 1 Leu. Cele mai multe sunt cu 1 Leu, 1 Leu 50. Prezentate «Academiei», au trecut prin comisiile cenzurătoare, unele au fost premiate, altele, fiind roada unor călătorii de explorare, sprijinite dela început de «Academia română».

Așa s'au tipărit cele 25 de volume și broșuri, al căror titlu și preț interesează, de sigur, pe orice cetitor al rev. noastre. Iată-le:

- I. Hora din Cartal, de Pompiliu Pârvulescu (1906) 3 Lei;
- II. Cimiliturile românești, de T. Pamfile (1908) 1 Leu;
- III. Poezii populare din Maramureș, de Tit Bud (1908) 1 Leu;
- IV. Căntece și arătări, de Al. Vasiliu (1909) 5 Lei;
- V. Din literatura populară, de N. Păsculescu (1909) 6 Lei;
- VI. Jocuri de copii, de T. Pamfile (1909) 1 Leu;
- VII. Sărbătorile poporului, de C. Rădulescu Codin și D. Mihalache (1910) 1 Leu;

- VIII. Industria casnică la Români, de T. Pamfile, Premiul «Neuschotz» din 1909 (1910) 10 Lei;
- IX. Hore și chiuituri din Bucovina, de S. Fl. Marian (1911) 2 Lei;
- X. Legende, tradiții și amintiri istorice, de C. Rădulescu-Codin (1910) 1 Leu 50 bani;
- XI. Sărbătorile de vară la Români, de T. Pamfile (1911) 2 Lei;
- XII. Cântece de țară, adunate de T. Pamfile (1913) 4 Lei;
- XIII. Boli și leacuri, la oameni, vite și pasări, după datinele și credințele poporului român, adunate din Țepu (Te-cuciu) de T. Pamfile (1911) 1 Leu;
- XIV. Cântece populare românești din comitatul Bihor (Un-garia), adunate de Bela Bartók (1913) 5 Lei;
- XV. Vremuri înțelepte. Povestiri și legende românești, culese de Dumitru Furtună (1913) 1 Leu;
- XVI. Agricultură la Români, de T. Pamfile (1913) 5 Lei;
- XVII. Ingerul Românului, Povești și legende din popor, de C. Rădulescu-Codin (1913) 4 Lei;
- XVIII. Povestea lumii de demult, după credințele poporului român, de T. Pamfile (1913) 2 Lei;
- XIX. Sărbătorile la Români: Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului, de T. Pamfile (1914) 2 Lei;
- XX. Sărbătorile la Români: Crăciunul, de T. Pamfile (1914) 3 Lei;
- XXI. Superstițiile poporului român, de G. F. Ciușanu. Pre-miul «Adamachi», din 1913 (1914) 4 Lei;
- XXII. Colinde din Ardeal, culese de Alexiu Viciu (1914) 2 Lei;
- XXIII. Cuvinte scumpe. Taclale, povestiri și legende românești, culese de D. Furtună (1914) 1 Leu 50 bani;
- XXIV. Cromatica poporului român, de T. Pamfile și M. Lu-pescu (1914) 2 Lei;
- XXV. Diavolul, învrăjbitor al lumii, după credințele poporului românesc, de Tudor Pamfile (1914) 1 Leu;

Cetind chiar numai titlurile lucrărilor ne convingem câte teme interesante din punct de vedere cultural, etnopsihologic, folkloristic și istoric se află tratate aici.

Pe noi ne preocupă deocamdată altă problemă: cum putem

să ne folosim de materialul adunat aici pentru răspândirea lui în sânul poporului?

E păcat de Dumnezeu ca bogățiile acestea să zacă îngropate, fără ca să producă fermentul trebuincios oricărei mișcări culturale conștiente.

Luăm d. e. volumul ultim: «Diavolul, învrăjbitor al lumii» de dl Tudor Pamfile. Dl Pamfile e sistematic și tratează tema în IX capitole, dând și un glosar și indice. E bine ceea ce face dl Pamfile și așa se și cade unei lucrări științifice: comparații cu literaturi străine, adnotări, introducere, etc. Dar în urma acestui procedeu căpătăm variante dela una și aceeași temă la infinit, fiecare interesantă din punct de vedere filologic și psihologic, dar pentru cetitorul, care vrea să guste cartea ca lectură beletristică, dela o vreme obositoare. (În volumele cu pagini mai multe apare acest inconvenient, pentru care, accentuez, nu sunt de vină autorii, și mai tare.)

Astfel apoi nici nu poți recomanda cartea respectivă poporului, să o cetească, fără numai prelegătorului, care va avea să *aleagă* una din variantele, care-i place mai mult.

Și e păcat! Sunt în biblioteca aceasta atâtea povești, glume, poezii, pe cari le-ai vedea bucuros în mâna poporului, încât și se impune întrebarea: de ce nu se îngrijește «Academia română» sau un institut de editură românesc să editeze *parți alese* «din viața poporului român»?

Firește, selecționarea va trebui să fie dată în grija unui om priceput, pedagog și literat el însuși, căci altfel ar lăsa și pasagii ca cel din XXV pag. 97. (cum un preot dă 100 de Lei unei femei ca «să meargă cu decuseară la dansa»), sau altele de felul acesta, cari pot figura într'o ediție științifică, dar nu într'o carte populară, *educativă* înainte de toate.

Din «Ornitologia română», cele 2 volume mari ale păr. Sim, Fl. Marian, a apărut în «Biblioteca pentru toți» o broșură, câteva din minunatele legende privitoare la pasările cunoscute la noi — de ce să nu se tipărească și din colecția de față zeci și zeci de broșurele, cu scopul să se răspândească în cercuri cât mai largi în mijlocul poporului nostru? h. p. p.

NB. Toate publicațiile «Academiei Române» se capătă acum prin «Centrala Cărții» din București, cu prețuri mai urcate.

Cum s'a otrăvit opinia publică.

— Cu 4 ilustrații. —

Vrem să atragem de astă dată atenția cetitorului asupra unei propagande căreia, poate, nu i-a dat până acum atenția meritată. E vorba de caricaturile din revistele umoristice.

Se spune, și pe drept cuvânt, că *in vino veritas*, că în vin zace adevărul, că — dacă ai beut ceva mai mulțisor — îți se desleagă limba și spui adevăruri tănuite. Cu tot atâta îndreptățire s'ar putea formulă o teză: în caricaturile de prin revistele umoristice ale unui neam se reflectă mentalitatea neamului respectiv, adevărul situației sale. Un psiholog-sociolog ar putea scoate interesante deducții din colecțiile de reviste umoristice, folosindu-se d. e. de reproducerea unui Fuchs (Langen, München), Grand-Carteret (despre Wilhelm II), etc.

Caricatura cade și în domeniul propagandei. Dacă Gustave Le Bon arată cum o idee își taie alvia în opinia publică, fiind mereu frământată, fiind într'una adusă în fața cetitorilor, sub nouă și nouă forme — o lozincă, bună sau rea, irelevant aici, ajunge să intre în visteria comună a conștiinței unui popor. Așa se creiază opiniile.

Ce studiu minunat s'ar putea scrie despre: cum s'a înveninat opinia publică maghiară înainte de război cu idei pline de repulsiune, de scârbă față de «naționalități»! Priviți d. e. la reproducerea noastră a primei pagini din «Kis Ujság». O publicație care se răspândește la zeci de mii de cetitori, mai cu seamă la țară. Ilustrația ce reproducem n'a vrut să fie caricatură, dar este. Desenatorul ne arată cum crede el că au demonstrat studenții universitari români din Vechiul Regat împo-

Letartóztatott román diákok.
— Magyar földön tartottak ottanok. —

triva statului maghiar, în fața unor jandarmi unguri, în Ungaria. Priviți ce înfățișare de sălbateci au studenții români și ce costume! Ce ținută de sfântă apărare — în schimb — la nobilii jandarmi.

(Dere and reprint)

Fariseul dela Geszt.

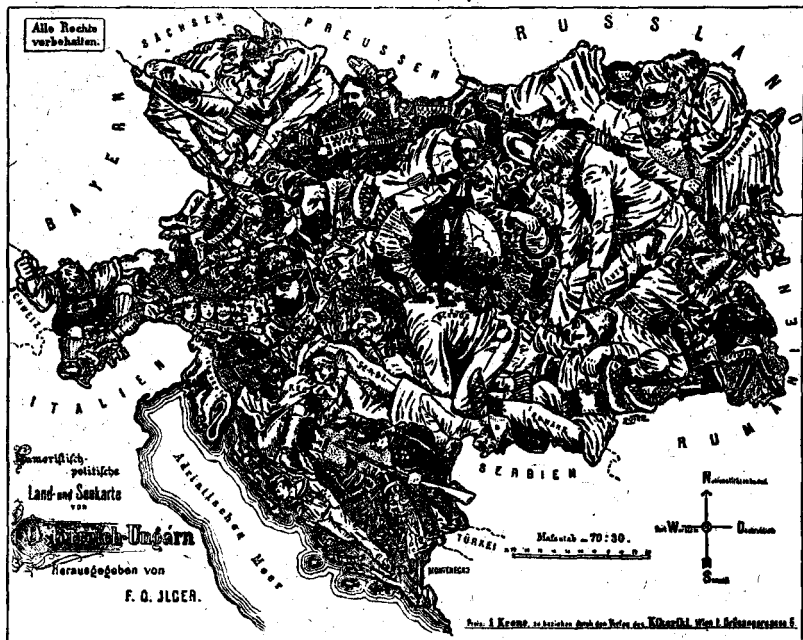

Tizsa: talite regremit' si apil, ortogai cu caldori la piapt.

Gândiți-vă că o astfel de ilustrație a colindat din mână în mână pe la zeci de mii de cetitori, ba și analfabeți și copii cari abea știu să buchisească.

A mai venit «Borszem Iankó», revista umoristică, una din cele mai răspândite în ve-

chea Ungarie — ca «Furnica» la noi — și ne-a arătat, cu creionul ascuțit al lui Homicskó, care nu este un caricaturist de disprețuit — pe «valahul» opincar, cum e strâns la piept, de

«Fariseul dela Geszt», Tizsa, și cum același Tizsa strânge pe «valah» de gât — tu zici, caricaturistule maghiar! — Spuneți,

nu vă moare râsul pe buze? In vino veritas! In caricatura veritas! Firește, caricaturistul voia să arate ce mare șiret, ce mare «Macher» este Tisza ăsta! Cât e de «diplomat». (Diplomația lui a dus, fatal, la 1918!)

Inchipuiți-vă aceste soiuri de caricaturi și de ilustrații în cotidienele de bulevard, cu tiraj mare, răspândite la lume și țară, luni, ani de-arândul. Picătură de picătură — zi de zi — s'a prelucrat opinia publică, încât «valahul» putea fi numai «bocs-koros» (opincar), numai retrograd, numai semi-sălbatec, încât zidurile chinezești cari des-părteau pe cetățenii aceleiași patrii ajungeau tot mai groase, în loc de a se fi subțiat. Bat-jocura față de tineri intelectuali români din vechiul regat român, fiindcă încercau — pe drept cuvânt — să protesteze când se convingeau că frați de ai lor n'au puțința să se bucure de binefacerile unei culturi românești, conform trebuințelor lor și a contribuțiilor lor la visteria statului din care făceau parte? Zeflemeaua pentru starea, parțial, înapoiată a unei părți din românime, stare pentru care românimea nu putea fi făcută responsabilă?

Dar priviți harta «umoristică» — pe care ne-a oferit-o, într'un număr de Paști (!), revista umoristică vieneză «Kikeriki» (1904): «Austro-Ungaria». E foarte elocventă! Iată-le pe toate popoarele din fosta monarhie, cum își sar în cap, reciproc, în toate regiunile. Iată antagonismele cele mai crase! Cehul și neamțul în Boemia se mânăncă, românul cu ungurul și neamțul în Ardeal, italianul cu neamțul în Tirol, etc. Kossuth Ferencz trage un ceardaș unguresc pe globul unguresc. — Cum s'a răsbunat acest ceardaș! Cum s'au răsbunat aplauzele unanime ale politicianilor, din ilustrația «Fariseul dela Geszt»!

Și priviți și șunca de Praga, din acelaș număr al revistei «Kikeriki». Mutra disgratioasă, tăiată în șoricul șuncii vrea să înfățișeze pe un ceh. Dinți lătărăști, nas cărn, răs prostesc, ochi de idiot. Toată ura de rassă împotriva unui popor cu care trebuia să se găsească un *modus vivendi*, un mod de trai, dacă voi ai să salvezi monarhia austro-ungară.

Așd a fost prelucrată opinia publică de ceice redactau revistele umoristice în Austria și Ungaria. Cetitorul unгур în marea sa majoritate nici habar n'avea că există și alți valahi, cu cari trebuie să te înțelegi; cetitorul german din Austria vede caricatura lui Wenzel și ascultă refrenul batjocuros al *cupletului* «Servus Brezina»; neștiind că Brezina este unul din cei mai remarcabili poeți ai timpului nostru.

Și așa am ajuns la 1914!

Veți zice: iacă, nește ilustrații-caricaturi inofensive! Adu-nate zi de zi, săptămână de săptămână, otrăvesc, da, otrăvesc opinia publică. Antagonismele sporesc la îndemniul lor și colaborarea ajunge tot mai grea.

A, firește, nu poți pretinde dela un caricaturist, care — în urma meseriei sale e chemat să caricheze ceva — să aștearnă peste toate desenele sale isop și să ne prezinte numai sentimentalități-dulcege. Prea bine: fie piper, chiar piparcă — dar *de ce calitate?*

Propaganda începe a fi studiată conștientios și din punct de vedere etnopsihologic în zilele noastre. Profesorul I. Plenge ține în Germania cursuri universitare despre «Propaganda germană» pentru viitor; alt profesor german, Ferdinand Tönnies, a scos o carte de 584 de pag., în care analizează: «Critica opiniei publice» în Statele Unite, în Anglia, în Franța, în Germania, etc. Se caută puncte de razim, psihologice, pentru o propagandă națională.

Cine vrea să analizeze demența în propaganda maghiară și austro-germană de dinainte de războiu va avea un bogat material, de categoria celor 4 reproduceri ale noastre.

Se naște o foarte îndreptățită întrebare: Să nu ne îngre-șăm de câteori vom da de aici înainte de astfel de caricaturi și deseneuri de «riportaj» cari întărită opinia publică? Nu simțiți cum gâlgăie sângele nevinovat în viitorul apropiat dacă aplaudăm sau lăsăm necriticată atmosfera ce vrea să o răspândească acești bolnavi mânăuitori de condei și de creion? H. P. P.

Cronică.

Adunarea noastră generală și Avram Iancu. «Asociațiunea» noastră se pregătește pentru serbări înălțătoare de inimă în timpul apropiat. Ne chiamă Munții Apuseni, cu figurile legendare ale anilor 1848/49, să ne ridice sufletește, arătându-ne grelele clipe prin care a trecut neamul nostru în decursul revoluției. Se împlinesc 100 de ani dela nașterea lui Avram Iancu.

Ce este mai firesc decât să pelegriăm la casa în care s'a născut eroul munților și să ne plecăm genunchiilor înaintea mormântului lui scump?

Programul serbărilor, în liniamente generale, este acesta: În 27 August n. se va pune piatra fundamentală la *monumentul* plănuir în Cluj, în memoria lui Avram Iancu. — În 28 August se va inaugura *muzeul* anilor 1848/49 și *casa națională* Avram Iancu în Vidra (Munții Apuseni). În 29 și 30 August se va ține *adunarea generală* a «Asociațiunii» noastre în Câmpeni. În 31 August se va oficia un *parastas* la mormântului Avram Iancu, în Țebea, sub gorunul lui Horea. În 1 Septembrie va fi *desvelirea troiței* Iancu, pe muntele Găina.

După cum vedem o serie întreagă de manifestări vrednice de a fi încreditate la răboj în vremurile noastre de urât materialism. Umbrele eroilor morți ne vor da leacul pentru boala de care suferim în ziua de astăzi, cu toții.

La timpul său se vor publica prin ziare alte convocări precise — până atunci îndemnăm suflarea românească să facă *propagandă* cât mai energică pentru reușita acestor manifestări a conștiinței românești sănătoase.

Programul concertului românesc ce va avea loc *Sâmbătă. 31 Maiu a. c.*, în sala «*Ateneului Român*» din București, dat de către «*Reuniunea română de muzică Gh. Dima*» din Sibiu, cu ocazia serbărilor culturale ale «*Asociațiunii*».

Dirigent: *N. Oancea*.

1. A. Bena: a) Foaie verde tă-măiță; b) Pentru mândra... 2. T. Popovici: Doina (cor mixt cu solo de bas). 3. N. Oancea: Cătălina (cor mixt cu solo de sopran). 4. Fr. Hubic-Vortileanu: Cântece populare din Bihor. 5. Tib. Brediceanu: Șezătoare. 6. Gh. Dima: Fântână cu trei izvoare. 7. I. Vidu: Peste deal (cor mixt cu solo bariton). *Partea II:* 8. I. Mureșianu: «*Mândăstirea Argeșului*», baladă națională pentru cor mixt, soli și orchestră — (trei părți). *Orchestra orașului Sibiu.*

Programul concertului clasic

ce va avea loc *Luni, 2 Iunie a. c.* în sala *Ateneului Român* din București, dat de către «*Reuniunea română de muzică Gh. Dima*» din Sibiu, cu ocazia serbărilor culturale ale «*Asociațiunii*».

Dirigent: *N. Oancea*.

1. L. v. Beethoven: Messe (Liturgie) Do Major, pentru soli, cor mixt și orchestră. 2. S. I. Dragoi: Schiță simfonică «*Cântecul secerătorilor*», orchestră. 3. G. F. Haendel: «*Aliluia*» din oratorul «*Mesia*». Cor și orchestră. 4. L. v. Beethoven: Concertul în Do Major pentru piano, cu acomp. de orchestră. D-șoara Ana Voileanu, profesoară la Conservatorul Național din Cluj. 5. F. Mendelssohn: Bartholdy. Finalul actului I-*în* din op. neterminată «*Loreley*» pentru solo de sopran,

cor mixt și orchestră. 6. Gh. Dima: «Mama lui Ștefan cel mare», baladă pentru soli, cor mixt și orchestră. *Orchestra orașului Sibiu.*

Poem muzical-etnografic

sau

Maramurășul, Crișana, Banatul și Ardealul
în

port, joc și cântare,

de Dr. Tiberiu Brediceanu.

Duminecă, în matineu și seara; în 1 Iunie 1924. Preludiu. Hora. Cântece din Ardeal, D-na Rita Mărcuș. Joc din Maramurăș. Joc din Bihor. Cântece din Maramurăș și Crișana, D-ra Lya Pop. Joc din Banat. Joc din Țara Hațegului. Cântece din Banat, D-na Lucia Cosma. Romana.¹ Joc din Munții Apuseni. Joc din Mărginime. Călușerul. Final.

† Cora Irineu. Un nume pe care am început să-l îndrăgim. «Cine este C. I.?» am întrebat, după lectura câtorva «scrisori bănățene», pe unul din redactorii «Ideei Europene» și ni s'a răspuns: e o tinăredactoare a noastră, absolventă a universității bucureștene, elevă a dlui prof. Motru. Recunoștea din câteva rânduri scrise de C. I. că are darul scrisului, că privește cu ochii proprii, că e stăpână peste un umor sănătos, nesilit și că dă dovadă de un delicat spirit de observație.

A sosit și la Sibiu, ca să ne vadă și cunoască. Tinăredactoare, frumoasă, cu un surâs dureros în colțul gurii. Vecinic atentă. Părea că vrea să mai împrumute ochi să vadă, să se bucure de viață. Pentru fiecare rânduleț pe care-l scria consultă cărți, când eră vorba de trecut, întrebă și știricea despre stări de lucruri, când voia să descrie

¹ Joc național de coloană, jucat de intelectualii români transilvăneni, începând cu anul 1850.

atmosfera. Oricât de ușoară și se pare fraza ei — a fost șlefuită și răsgândită.

O zi merită să fie menționată aici. Voi să vadă instituțiile umanitare ale Sibiului. Mai întâi am condus-o la «Leagănul copiilor». De departe am recunoscut că ne apropiem de el. Plânsetul copilașilor ne făcea atenți. Și am intrat în odăile curățele, conduși de o soră de caritate. Cu ce patimă, am putea spune, s'a apropiat C. I. de pătulețele copiilor. Simțea cum grăiește dragostea din ea, sfânta maternitate, sădită în orice inimă nobilă de femeie. Cu ce gingășie a căutat să mângâie copilașii cari plângeau, cum i-a luat în brațe pe câțiva, cum i-a legănat, cum i-a întrebat după nume, pe cei mai marișori, cum a răs, din toată inima ei, de ghiumbuşlăcurile unui neastâmpărat, care umblă de-a dindăratele și se ascunde în pătuțul lui. Alți copii stăteau pe spate, nește gândăcei de Mai, și priveau ca niște filosofi, așteptând să le vină Moș Iene pe la gene... Am găsit și trei frați, de câteva zile cu toții. I alăptau doicile și țipau și se înroșeau noii cetățeni ai acestui pământ stropit de atâta sânge — iar C. I. surădea și-i privea și acelaș gând ne cutreiera, în timp ce străbăteam odăile acestea: ce mister ne învăluie! Ființele acestea plâpânde vor fi oamenii de mâine!

După o cercetare a diagramei — statistici, arătate de supraveghietoare — am luat-o în partea opusă a orașului și am deschis poarta «Ospiciului pentru femeile bătrâne». Dela copilărie la bătrânețe! Fiecare din locatarele «Ospiciului» a trebuit să fi trecut vârsta de 60 de ani! Eră spre seară și în parcul frumos se plimbau, două câte două, sau lucrau încă printre paturile de flori, înainte de cină, locatarele. Păr alb, din belșug, fețe sbârcite, brăzdate cu crețe numeroase, ca și când

ar fi răvârșit biografia stăpânului pe un pergament.

Și aici a fost C. I. comunicativă. Și aici s'a plimbat cu ochii ei de iscoadă și a împărțit strânsuri de mână și vorbe de mângâiere. Intr'o odăiță am dat de cinci-șase din pensionarele Ospiciului, cum steteau în povești. Cu vorba potolită, cu mâinile subpuse, lângă mașina de cusut sau perinița de cusut dantele, cari își îndepliniseră datoria în decursul zilei, aveau femeile acestea ceva din apusul de soare ce se anunță pe la ferestri și prin grădină. Păreau dintr'un acuafort al lui Rembrandt.

Privind la C. I. ne spuneam atunci: Intre copilăria din «Leagăn» și între bătrânețea din «Ospiciu» e tineretea. Iată-o, intrupată aievea, în ființa aceasta, cu ochii mari, negri, cugetători, îmbujorată. Și alt gând, care ne cutreieră: Ce mister și cu bătrânețea! Spre ce tărâmurii se pregătesc bătrânele acestea?

Innotăm într'o mare de necunoscut! Ne venea să exclamăm: «Suntem încurajați de întunerici!», după exclamația lui Charles Richet.

...Și-acum: C. I. care ne-a întovărășit între cei doi poli ai omenimii (microcosm în macrocosm), zace în sicriu și a rezolvat problema problemelor. În mâinile-i de ceară odihnește volumașul ei prețios de «Scrisori bănațene», cu epitetele-i proaspete, cu visurile ei de sihăstrie și de surghiun voluntar.

Câteva zile înainte de a muri scria: «stau singură, pe gânduri, la colțul sobei, ca să scot ceva (poate) când ori eși viorele». În rândurile dedicate ei de «Ideea Europeană» se află constatarea: «...ni se plângea că se simte urmărită de Erinii».

Cineva a scris din prilejul acestor următoarele versuri ocazionale cari o-

glindesc durerea simțită la vestea morții ei. Servească de încheiere acestor rânduri cari vreau să recomande totodată «Scrisorile bănațene»: «Celei alungate de Erinii».

N'ai așteptat să crească vioreaua —
Recolta gândurilor să-ți aduni —
Pe când noroi ni se preface neaua
Pornit-ai să găsești penaiți mai buni.

Simțeau că 'n urma ta sporesc Erinii
— În întunerici, mârșav, gând murdar! —
Că suflu 'nveninat îți tale crinii
Gândirii tale (— ofrandă la altar).

O, n'ai fost numai tu cea alungată —
Un demon ne alungă azi pe-toți —
Bătându-și joc, ne-adună, biată gloată —
A Mămonei spurcate slabi iloți.

Și ori și cât ai vrea să scapi din ghiara
Vampirului de gânduri, gheșeftar —
Rânjește mulțămîntă monstrul-fiara
Ți 'ntinde-otrava 'n cupă de cleștar.

Cu ochiu 'nfrigorat, cu buza suptă,
Intrebi macabra gloată de nebuni:
«Spre aste țeluri mintea voastră luptă?
Cărarea îndreptării? fiți mai buni!»

O, n'ai avut tu singură Erinii —
Le are-un «om» ce cugetă și cere
În ziua de-azi cununa — dar, cu spini
Ce-ți înroșește fruntea în durere...

II. 924.

H. P.-P.

„Păcatul”, dramă în 3 acte și un prolog, de d-na *Lucreția Petrescu*. O dramă despre care se pot scrie multe lucruri bune. Carta de recomandatie a dlui Brătescu-Voinești a avut darul să atragă atenția opiniei publice asupra acestei plâsmuiri dramatice, care este prima operă a dnei Lucreția Petrescu. Dl Brătescu-Voinești a vorbit în termeni elogioși, aproape ditirambici, de operă, într'o ședință a Academiei Române, iar de Paști ne-a oferit «Cartea Românească» volumașul de 88 de pagini (care se cetește într'o răsflare). Prețul e ieftin (15 lei)

* Edit. „Cultura Națională”, 30 Lei.

iar ideile redată și scenele descrise sunt scumpe.

Acțiunea se desfășoară în Moldova, pe vremea domniei lui Vasile Lupu. Logofătul Bogdan Dragnea Merișanul nu vrea odată cu capul să mai aibă fete, dorește din tot sufletul un moștenitor, după 3 moștenitoare, și ameninșând-o pe nevasta însărcinată cu datul afară, aceasta, în culmea spaimii, cu complicitatea Mamei Tudora, schimbă pe fata nou-născută cu băiatul unei fete de casă, moartă în lăuzie. Boierul e fericit că are băiat, mama se dă împăcată că pe fiica de a patra poate să o aibă în nemijlocită apropiere. Până aici e primejdie ca subiectul să nu cadă în melodramă. Dar nu! Peana dnei L. P. e meșteră și ocolește orice sentimentalitate ieftină. Într'un stil viguros, în liniamente poate prea al fresco, ne arată peripeziile «piesei». Din băiatul fetei de casă iese un stricat și jumătate, vânător de fuste și batjocoritor a tot ce e sfânt. Nu mai pot trăi liniștite nici chiar fetele de casă ale jupănesei Maria, presupusa lui mamă.

Sbuciumul sufletesc al acestei mame care își vede asaltată odrasla de acest «slugoi» pe care-l disprețuiește și pe care nu mai are putința să-l descopere, de frica bărbatului crud, este redat plausibil și cu multă putere de observație. Una din fetele logofătului, diafana Anca, o ingenuă delicioasă, a îndrăgît pe Drăgan, fiul unui boer avut, și mărturisirea dragostei ei, răspunse, în fața mamei Maria, este o perlă a dramei. Dar tatăl hotărăște altfel: fata-i stă în drum. Va da-o la mănăstire, ca să-și căsătorească odorul, pe Iliș, cu sora lui Drăgan. Tata știe numai să poruncească. Nu ajută nici vorbele nevestei, nici durerea fetii. Chiar în presara nunții cere stricatul Iliș să-i aducă băutura întări-

toare presupusa fată de casă, a patra fată a Mariei, nutrină gânduri spurcate. Ca la comandă vine jupânul Agop cu miresmele sale și cu otrava primejdioasă, pe care — bătrâna doctoarea Tudora, fără pic de remușcare, cu conglăsuirea Mariei, i-o toarnă monstrului în beutura ce i-o duce fata în odaie. Presupusul fiu moare, medicul constată înveninarea, «mama Tudora» se sacrifică, luând asupra ei crima și murind în timp ce e legată de butuc, logofătul e nemângăiat că i-a murit odorul de urmaș.

Un *fatum* antic planează asupra piesei. Sunt scene sguuitoare, cari — jucate bine — vor rămânea jintuite în memoria ascultătorilor.

Literatura română are de aici înainte două păcate («Păcat», novela de Caragiale și «Păcatul» acesta), de cari n'are să-i fie rușine. Trăiască următoarele creațiuni ale dnei L. P.!

Trei comedii de D. D. Pătrășcanu, 1924, Ed. H. Steinberg și Fiu, București, 35 Lei. — Comediile acestea vor stârni mult râs, sănătos, spontan, la reprezentațiile din orașele și orașele noastre. — Dl Pătrășcanu este un scriitor de spirit, după cum îl știam din schițele d-sale, premiate de Acad. Română. Are talentul caracterizării și ridicolul personajilor d-sale este învăluit, ca la Courteline, într'o duioșie compătimitoare. — Dacă persiflează, în «Intre filologi», pe profesorul bătrân, al cărui tal de bătaie este filologia; dacă râde cu lacrimi de bietul Tache, familist, căruia nevasta îi scrie romane imposibile, fiul vitreg e craidon la 20 de ani și vecinul îi face viața nesuferită, din pricina nevestii-romaniere, încât omul, căzut ca musca 'n păsat, are de furcă cu un duel, cu un proces de viol, cu alt proces — G. Dandin care se 'n-

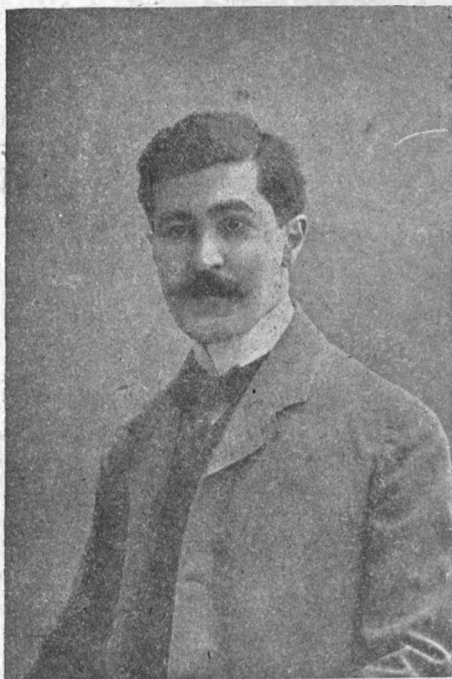
treabă «*Cine răspunde...*» (titlul comediei); dacă «*Actul al VI-lea*» — o offenbachiadă literară — ne aduce pe scenă pe Romeo și Julieta, cari *n'au* primit venin, ci un praf somnifer, de se căsătoresc și trăiesc rău, încât mai apoi își pun, reciproc, coarne — rădem de ghiumbușlăcurile acestea spirituale și ne pare rău că sunt numai în câte un act.

Cea dintâi și a 3-a comedie vor putea fi jucate în orașele noastre, pentru intelectualii cari cunosc ceva filologie și istorie dramatică, altfel aluziile ar răsuna în sec. — A doua comedie — retușată ici-colo (scenele cu tinărul berbant) ar putea fi jucată chiar și de diletanții noștri (aviz societăților de diletanți!) Comic de situație — inteligent redat.

„*Înviere*”, un volum de poezii ale regretatului poet *Ion Borcia*, a apărut în «Biblioteca populară» a «Asociațiunii» noastre. (Nr. 114, prețul 4 Lei.) Sunt 29 de poezii, alese de secretarul nostru literar substituit, ca să poată fi înțelese și din partea popoului nostru.

Numele lui Ion Borcia are trecere la noi, și pe drept cuvânt. Nu numai că Ion Borcia a avut frumusețea formei, așa de rară la poeți în zilele noastre, dar a avut și greutatea gândirii și sinceritatea, spontaneitatea poetică. Titlul «*Înviere*», al unei poezii din colecție, se poate da și celorlalte poezii cari au apărut de *Învierea* anului 1924, fiindcă toate pledează pentru o *înviere* a sufletului, pentru o formă frumoasă, pentru o noblețe de sentiment, pentru ce e bun și sănătos. — Unele din poeziile acestea sunt à pro-

pos-uri minunate. Cetiți «*Cătră cei chemați*», «*La moartea unui viteaz*», «*Arhanghelul*», «*Imn*», apărute și în revista noastră — și spuneți dacă nu e cu cale ca astfel de sentimente să odrăslească cât mai tare în inimele bolnave din zilele noastre. — De aceea recomandăm cu insistență răspândirea acestei iettine și bune broșuri, tipărită cu concursul familiei decedatului poet.

Dr. Ion Borcea.

De-ale muzicii. De curând a apărut o «*Carte de cântece*» de cunoscutul și harnicul profesor de muzică dela Școala normală «*Andrei Șaguna*» din Sibiu, *Timotei Popovici*. În criza aceasta literară și în vremea aceasta de realism înspăimântător, apariția aceasta trebuie salutată cu bucurie dintr'un îndoit motiv: 1. pentru

că se mai găsesec oameni cari în vremea aceasta să se mai ocupe cu chestiuni didactice-pedagogice, 2. și mai ales aceste chestiuni, aceste principii le aplică la *muzică*, obiect care în vremea noastră este considerat ca de foarte puțină importanță prin însăși programa analitică a școalelor noastre secundare, muzica fiind socotită ca o *dexteritate* și propunându-se numai o oră pe săptămână (exclusiv școalele normale).

Două lucruri caracterizează acest manual:

1. Dela început până la sfârșit se observă (după cum de altfel o spune autorul în prefața) tendința, și această tendință în cel mai înalt grad realizată, de a da un material didactic în spiritul național popular, introducând *cântece populare* pe melodii cunoscutе, sau *în gen popular*, făcute astfel aceste melodii ca să fie cu ușurință cântate de elevi și într'un spirit cu totul românesc. Este cu atât mai mare acest merit cu cât în întregă atmosfera socială bate acum un vânt de neîncredere asupra a tot ce-i românesc.

2. Este singurul manual care să cuprindă material pentru toate categoriile de școală, începând dela azilele de copii și până la școalele secundare, cursul inferior.

Se vede din această uăzuință de a da o lucrare atât de completă, o foarte mare experiență, aceasta judecând după felul aranjamentului materialului muzical și o răbdare și putere de muncă de necrezut, având în vedere că această carte cuprinde nici mai mult nici mai puțin de 124 de cântece. Ce este însă mai îmbucurător este faptul că această carte este «Partea I» și deci autorul ne promite un op complet în didactica muzicală a școalelor noastre românești.

«Pentru toți cari împărtășesc principiile, după care această cârtică a fost întocmită», zice autorul, «ea va fi un bun tovarăș de muncă națională, pentru ceilalți, de sigur foarte puțini, ea poate fi fără interes, ori chiar rea».

O recomand tuturor d-ilor învățători, învățătoare și profesori de muzică, ea fiind o sinceră călăuză în activitatea artistică a domniilor lor.

N. O.

„Deutsche Tagespost“ despre conferența dlui Dr. I. Lupaș în Sibiiu. In Nr. din 1 Aprilie a. c. scrie «Deutsche Tagespost» despre conferența «Cum a devenit Sibiiul centru bisericesc, cultural, politic și economic al Românilor ardeleni», ținută în 30 Martie n.: «Ca istoric cu renume a tratat Dr. Lupaș tema aceasta cu o mare obiectivitate și având o expunere bazată pe documente istorice. Prima parte a conferenței dsale a fost, la adecă, o descriere a vieții bisericești, culturale, politice și economice săsești, începând cu scrisoarea andreiană dela 1224. Documentul acesta istoric cu bogatu-i conținut de drepturi pentru «coloniștii dela Rin» a fost apreciat în rezultatele obținute asupra influenței întregii vieți saxone și asupra formării unui drept saxon specific, în decursul conferenței; cu ajutorul celei mai nouă opere a episcopului Fr. Teutsch «despre istoria bisericii evanghelice în Transilvania» au fost analizate organizațiunile saxone model, ale epocii catolice și mai apoi ale celei protestante și impulsurile pe cari le-a primit românismul tocmai din partea protestantismului. In 1544 apare prima carte românească în Sibiiu, despre care Adolf Schullerus susține că ar fi fost tipărită în Târgoviște, fiindcă tipografia sibiliană n'ar fi avut litere cirilice. Prima școală românească se înființează în Brașov; la începutul sec. al XVIIlea

există și în Săliște o școală rom., în 1657 un seminar pentru învățători, în Făgăraș. Și, în sfârșit, vine, după lupte îndelungate și după învingerea multor greutăți, reședința mitropolitului gr. or., cu încuviințarea curții din Viena, în Sibiiul, care ajunge astfel centrul bisericesc al românismului ardelean. Cu dezvoltarea bisericească a mers mână în mână dezvoltarea culturală. În 1850 s'a înființat prima tipografie românească în Sibiiu, întemeiată de Șaguna... (o apreciere a lui Șaguna, a «Albinei», «Rev. Econ.»). S. a ajuns și centrul artistic. Ideile cele nouă, inițiativa, progresul purced de aici, unde curg izvoarele tari ale vieții românești pe toate terenele. — Marea sală a prefecturii a fost arhiplină cu reprezentanți din toate cercurile societății românești sibiiene, care a adus ovații entusiaste istoricului și învățatului stimat de toți, atât la intrarea în sală, cât și la sfârșitul conferinței sale interesante, în cursa-i oratoric nestăvilnit de nimica».

În aceeași termini scrie și «S. D. Tageblatt»-ul din 1 Aprilie 1924.

O engetare. «Lupta oamenilor întreolaltă trebuie să facă loc unei asociații a tuturor oamenilor împotriva unor *rele comune*, împotriva viciilor, a boalelor, a sărăciei și a morții. Cele mai mari sforțări comune însă trebuie să le îndeplinim în apărarea noastră contra tuberculozei. Să ne întovărășim, să ne aliem puterile, să nu ne fărâmițăm (înjumătățim) puterile în lupta aceasta, în care — spre deosebire de celelalte lupte — învingerea se câștigă nu prin pierderi, ci prin susținerea a nenumărate vieți de om». (*Léon Bourgeois*, la ultimul «congres internațional pentru combaterea tuberculozei.»)

Teologii români dela Ungvar.
În *Merkur von Ungarn* al lui M. G.

Kovschich pe anul 1787, la pag. 270, în articolul *Nachricht von der jüngeren Klerisei des griechisch-vereinigten Kirchen-sprengels von Munkatsch* (I Anhang) se găesc citați ca *Români*, elevi ai seminarului dela *Ungvar*

În anul III: *Georghe Mihalyi* («*wallachischerseits*»)

În anul II: *Alexandru Mosse*, *Ioan Oros*.

În anul I: *Andrei* *Fazsi*.

Aceștia sunt *interni*.

Externi, trăind din mijloace proprii :

Diaconii: *Ioan Vezendi*, *Mihail Oros*, *Mihail Marcovici*, *Teodor Tinta*.

Subdiaconii: *Mihail Nemaly*, *Toma Sorbany*.

Lectorii: *Ioan Magyar*, *Ioan Marcusac*.

Candidați primiți din nou: *Mihail Macar*, *Ioan Banc*, *Vasile Kelemen*.

În total: 14 studioși *Români* teologi!

Ca să nu se creadă cumva că teologii aceia dela 1787 plecaseră în cine știe ce mândră străinătate, extrag despre Ungvarul dela 1786 câteva date din I. M. Korabinsky, *Geographisch-Historisches und Produkten Lexikon von Ungarn* (Pressburg) pag. 798—799: Ungvarul era un orașel unguresc-ruteneș, cam la nouă mii departe de *Cașovia*. Orașelul avea vreo 500 de case în două suburbii. Casele erau cam bordeie mici, neoperite cu paie. Colegiul *lexuit* era singura-i podoabă. Acum, pela 1780, orașelul odată bântuit de războaie, se ridică earăși. *Episcopul gr.-cat. de Muncaei*, *Bacinschi*, locuia acolo. Acolo mai funcționa un gimnaziu și o școală națională, în sensul noii reforme școlare (iosefiniste). *G. Bagdan-Duică*.

Oaspeți ochi la Sibiiu. În zilele de 13 și 14 Aprilie n. am avut bucuria să putem saluta în mijlocul nostru pe

50 institutori cehi din Praga — vestitul cor care a câștigat premiul I. la un concurs internațional de coruri bărbătești în Paris (1912). Corul, condus de maestrul Doležil, prof. la conservatorul din Praga, a reperat succese strălucite în Londra, Paris, Berlin, Bruxela și multe alte orașe europene, dând peste 400 de concerte. Cetitorul va afla o dare de seamă despre concertul din Sibiu din pana dirigentului nostru de cor dl N. Oancea. În 14 Aprilie au fost coriștii la «Asociațiune», unde au fost binevenți în cuvinte călduroase din partea dlui vice-prezident Dr. Oct. Russu, a secretarului nostru literar substituit, iar corul mixt al «Reuniunii de muzică și cântări Gh. Dima» a executat 3 frumoase cântece populare, condus fiind de dl N. Oancea. Coriștii cehi au răspuns cu «Trăiască Regele» și imnul național ceh: «Care e patria mea?» — La masă (14) au fost oaspeții prefecturii, apoi au plecat mai departe, la București. Au lăsat impresii neuitate. Dăm în întregime salutul secretarului nostru literar-substituit.

Impotriva bălbăielilor, cari vreau să fie „artă“. Cetiți rândurile de mai la vale. Sunt traduse dintr'o conferință ținută la «Universitatea Analelor» în Paris, (23 Febr. 1924) de dl Gaston Rageot, un critic francez de seamă. Dl Rageot ridiculizează, pe drept cuvânt, poezia dadaistă, futuristă, etc., și citează un specimen caracteristic. Analiza atmosferei literare e minunată. Pledoaria pentru «Gust în artă» e cât se poate de îndreptățită. Cefind poezia ne întrebăm: «nu ne avem și noi poeții, cari ... pușcă 'n lună?» — Răsfoiți numai revistele și volumele românești. Dacă are guturai Parisul, strănută Bucureștii...

«... Ajung la neliniștea mea su-

fletească dela începutul (conferinței): Gustul acesta (estetic-literar), atât de delicat, atât de vechiu la noi, gustul pe care a fost atât de greu de a-l aduce până la punctul său de perfecțiune și de delicateță, nu este el amenințat serios, nu e primejduit în ziua de astăzi? Nu simțim noi din toate părțile o sforțare de a se opune acestor tradiții o voință invierșunată de originalitate? Trebuința de a te signala cu orice preț este unul din cele mai rele flagele ce poate să atingă tinerele generații literare și artistice.

Nu vă pot face să ascultați anumite execuții muzicale, anumite compoziții, ca acelea d. e. cari pot fi improvizate pentru a ne dovedi (face sensibili) «mersul unui tren pe șine, în muget de vișel», nu pot să vă execut nici simfonia în forma de pară și nu vă pot transpune în ordinea muzicală echivalentă tuturor grimaselor, a tuturor desenurilor săvârșite de anumiți poeți în ziua de astăzi, dar sunt în stare să vă fac să simțiți sforțarea întreprinsă de un anumit număr de creieri bine organizați pentru a rape tot ceace constituie tocmai (cu precisiune) facultatea de a gândi a unui creier omenesc.

V'am amintit imensa acumulare, de secol, în inteligența noastră (franceză). V'am spus cum micul școlar, care — din clasa a șasea începând — învață limbile vechi, apucându-se să studieze limba sa, se găsește absorbind în fiecare moment și prin toți porii săi tradiții, fără de cari nu numai că nu este frumusețe, ci mai cu seamă, nu este spirit francez. În schimb astăzi, ori că faci muzică ori că scrii poezie, se silește lumea să le arunce toate acestea peste bord. Se vede în gustul (estetic) un corset oribil care se opune oricărei originalități și oricărei invenții. Lumea vrea să rupă cu tradiția, care

nu apare decât sub forma unei sclăvi (a unei servituți). Vreau să vă dau un exemplu, fiindcă nu vreau să mi se creadă numai pe cuvânt, vreau să vă citesc câteva versuri; veți vedea că sunt versurile unui tânăr poet, Blaise Cendrars, pe care-l cunoașteți, poate, care s'a făcut cunoscut la începutul carierii sale publicând un volum intitulat: «17 poeme elastice». Și-a dat osteneala dl Cendrars, ca întreagă școala dsale, de a ne oferi o icoană a stării de decompoziție (discompunere) intelectuală, în care te afli când nu mai gândești la nimic.

Am văzut tocmai ce constituie pentru noi viața artistică: sentimentul a tot ce este frumos, armonios, complex. Ei bine! să nu să mi te mai obosești de loc! Ceeace este interesant nu este viața creierului meu, ci viața trupului meu, sunt senzațiile, ceace se petrece în mine atunci când mă aflu tocmai într'o stare sufletească când îți spui: nu mă gândesc la nimic! Atunci, când nu te gândești la nimic, ești prada senzațiilor tale și a ceea ce numesc psihologii asociația ideilor, care face să-ți defileze la întâmplare în creier oarecari imagini.

În poemul pe care am să vi-l citesc rupând Blaise Cendrars, anume, cu premeditare, cu toate obiceiurile noastre intelectuale, a voit să exprime numai și numai ceace se petrece în sine când se dă în brațele reveriei pe care a voit să o traducă în literatură. A vrut să transpună ceace este mai elementar, mai animal, mai pasiv în creierul unui om din ziua de astăzi. Ascultați:

«... Desfrunzește roza vânturilor.
(Vânturilor, aceasta te face să gândești la ceva!)

Iată că foșnesc furtunile deslănțuite...

(Furtuni deslănțuite. Sgomot. Acea-

sta te face să te mai gândești și la alte lucruri!)

Trenurile aleargă în vârtej pe rețelele încălcite.

Bilbochete¹ diabolice...

(Locomotivele pe șine par bilbochete.)

Sunt trenuri cari nu se întâlnesc niciodată; (Răsete în public.)

Altele se pierd pe drum,

Șefii de gară joacă șah,

Tric-trac,

Biliard,

Carambol,

Parabolă.

Calea ferată este o nouă geometrie.

(Geometrie?)

Siracuză,

Arhimede

Și soldații cari se gătuiră

Și galerele

Și vasele

Și armele minunate inventate

Și toate măcelurile

Istoriei antice,

Istoriei moderne,

Vârtejurile,

Naufrațiile,

Chiar și acela al Titanic-ului despre care am citit în ziar.

Atâtea imagini-asociații pe cari nu le pot desvoltă în versurile mele.

Fiindcă sunt încă un foarte rău poet,

Fiindcă universul mă revarsă.

Fiindcă am întrelăsat să mă asigur împotriva accidentelor de drum de fier. (Răsete.)

Fiindcă nu mă pricep să merg până în capăt,

Și fiindcă mi-e frică». (Răsete.)

Iată o poezie în care se poate vedea că tot ceace vă spuseseam a fost inutil. Nu ne trebuie gust, n'avem nevoie de

¹ Jucării, păpuși cari se ridică în picioare ori cum le-am așeză.

cultură, nu e de lipsă să te supraveghezi, n'ai nevoie decât să iai câmpii (să te dai în voia întâmplării).

V'aș putea multiplica aceste exemple, în toate artele, dela elucubrațiunile cari se afișează pe pereți, până la audițiile de tot felul pe cari le poți auzi în micile cenacole. După cum vedem se cheltuiește în momentele acestea o sumă mare (ce te emoționează) de talent, de fantazie, de facultăți, cărora, pur și simplu, le lipsește sentimentul ordinii. E trebuința de excentricitate, de originalitate cu orice preț, care, de altfel, nu le-o reproșez acelor cari sunt victimele lor, fiindcă, la adeică, dnelor și dnitor, noi suntem aceia cari le impunem această necesitate. Noi, cari, cu curiozitatea noastră desordonată — fiindcă noi nu știm unde să oferim, într'adevăr, admirația noastră și unde să ne mirăm — noi ne lăsăm în prada acestor seduceri de o zi, cărora le acordăm pentru o clipă atențiunea noastră, și chiar aplaudăm manifestări, cari nu merită decât *mila* noastră. Pare că ne aflăm într'un moment în care vezi discutând morarii despre maniera de a face să se învârtă morile de vânt, «când nu vor mai fi aripi la mori și chiar nici vânt».

Ar trebui, în consecință, să încercăm să întreprindem această *cruciadă* de care tocmai vă vorbisem».

(Trad. e făcută din frumoasa rev. «*Conferența*», unde se tipăresc toate conferențele ținute de univ. Analelor, în întregime.)

† Eleonora Duse. A murit una din cele mai mari artiste dramatice din câte au trăit vreodată. Superlativul este aici la locul său, oricât am suferi în ziua de astăzi de un superlativitis odios.

De ce a fost mare Duse? A fost mare fiindcă și-a dat suflet din sufletul ei pe scenă. A fost mare fiindcă n'a fost saltimbanca ce nu alege pieșele ce are să joace, după conștiința ei.

Mai bine se va evidenția mărirea ei dintr'un mic amănunt, auzit dela un om de bine, la moartea Dusei. El. Duse jucă în București, în fața unei săli arhiepiscopale: «*Dama cu camelii*». Intr'un act privește eroina mereu în oglinda cea mare de pe scenă, pe furiș, în timp ce lumea joacă cărți și își analizează artista mâinile albe, întovărășind privirea cu o smâncitură dureroasă, întrebătoare, a colțului gurii. «*Dama cu camelii*» e frământată de ideea: oare nu sunt fisisică? Celce ne-a povestit despre reprezentația menționată a adăogat: aveam lângă mine pe un cunoscut, care mi-a spus intristat, în antracte: Să știi că Duse e ofticoasă! — De ce? l-am întrebat eu. — De sigur e ofticoasă! N'ai văzut cum se uită în oglindă și la mâinile ei? Am avut o soră care a murit de ftisic. Tocmai așa se analiză și ea! — Observatorul nu știă că Duse, înainte de a fi jucat, a cercetat spitalele și sanatoriile și că dusesese verismul până la extrem, proleindu-l mai apoi cu noblețea sufletului ei mare...

Cum? Alt amănunt, care spune mult. Aceeaș «*Dama cu camelii*» își luă rămas bun dela odaia inbită a lui Armand, cu care trăise clipe fericite în ea. Promisese Margherita tatălui lui Armand că are să-i redea libertatea. Scena mută — neditată de Dumas tatăl — când Margherita pune mâna pe clanșa ușii și-și mai plimbă odată ochii prin odaie, de adio, când tresare și se repede la o mănșe, la un pardesiu de al lui Armand, — țipetele ei de disperare, fața-i crispată de durere — cutremurau întreagă sala, încât oameni în toată firea se simțeau, involuntar, cu lacrimi în

ochi și nu le eră rușine de ele. Lăcrămase chiar și Titu Maiorescu, în loje, chiar și ministrul de finanțe de pe vremuri — cer scuze celui ce a relatat, pentru indiscreție — și toată lumea se închină în fața Dusei, zicând : e mare!

Să o vezi veselă, sburdalnică, în «Locandiera», eră un deliciu, — să o contempli meditativă, în «Francesca da Rimini», eră o rugăciune, — să o vezi cum moare ca «Dama cu camelii» sau cum se duce rezolut, să se împușce, în «Hedda Gabler» — erau emoții covârșitoare, neuitate.

Dovada că genialitatea ei eră împerechiată cu o inimă plină de sbucium sufletesc este că de multe ori se retrăgea brusc din turneul propus și trăia ca într'o sihăstrie, iar după reprezentații trebuia să zacă, aproape extenuată de puteri, de comoziile sufletești.

Cinsprezece ani n'a mai jucat, în timpul din urmă. După aceea iarăș a vrut să cutreere lumea ; să emoționeze publicul din capitalele Europei și Americii. Eră o femeie care aprofundează problemele totodată, o ființă care cântărea marea responsabilitate socială a unui artist dramatic și care eră desgustată de atmosfera viciată ce stăpânește acum, după războiu, și pe scenă și în viața publică.

Unul din confidenții E. D., scriitorul francez Eduard Schneider, mărturisește în articolul-panegiric din «Excelsior» : «Dacă a revenit la teatru după 15 ani de tăcere, a fost, după propria ei mărturisire, pentru ca să facă să se audă un limbaj mai elevat, mai înălțat, decât acela al unei epoci al cărei materialism îi pricinuia o mare suferință». Ascultați «dive», ascultați artiste dramatice, cari colindați ținuturile ! «Să se înconjoare cu idei armonioase și cu imagini frumoase eră una

din dorințele ei instinctive... Ar fi putut zice, ca Renan despre Ernest și Beatrice : «Tot ce este *frumos* îmi răpește sufletul, tot ceea ce este *sândtos* face să-mi bată inima» (citatele din acelaș autor). Voiă să introducă un reperoriu *frumos* și *sândtos* ! În epoca noastră de vârtejuri și de piese cari sunt adevărate bastonade pentru bunul-simț !..

Publicăm în numărul de față câteva aprecieri ale regretatului nostru scriitor Alexandru Bogdan referitoare la literatura română. Articolul e scris în 1899, când autorul eră un tânăr de 19 ani. Pe lângă toată tinerețea sa se observă prea bine cum de pe atunci adăncea problemele. Treccrea în revistă a scriitorilor români din 1899 nu strică nici astăzi, cu toate că pe unii i-a consacrat critica, iar alții au rămas în penumbră — iar teza cu evoluția genurilor literare (Bunetiére) poate fi discutată și astăzi. Ce păcat că ni l-a răpit războiul pe A. B.

Concertul institutorilor cehi din Praga în Sibiu. Sub direcțiunea artistică a dlui M. Dolejší, profesor la Conservatorul de muzică din Praga, a concertat în ziua de 13 Aprilie a. c. *Societatea Corală a institutorilor Ceho-Slovaci*. Acest concert a fost un eveniment muzical pentru orașul Sibiu. Deși despre lucrurile mari este, în cele mai multe cazuri, mai bine să taci, decât să vorbești sau să scrii ceva, prin aceasta nefăcând altceva decât să banalizezi prin câteva cuvinte de conveniență, sublimul, totuși, voiu încercă a-mi spune umila mea părere în această chestiune, cu atât mai mult cu cât prin situația mea socială sunt poate mai chemat a-mi da părerea decât alții cari n'au nimic co-

mun cù muzica. — S'a atins la acest concert sublimul în muzică. Mai mult decât atât: s'a ajuns acolo, la acea perfecțiune, la care mintea omenească refuză să gândească. Un cor bărbătesc de vre-o 50 de persoane, toți sau majoritatea absolvenți ai Conservatorului de muzică din Praga, dotați de natură cu voci frumoase, pe lângă cultura muzicală ce și-au asumat-o în școală și pe lângă muzicalitatea cunoscută și legendară a poporului ceho-slovac, puși sub conducerea unui profesor vizionar, unui diriginte care nu mai bătea măsura după regulele reci și precise învățate în școală, ci cântă, trăiește, se transpune în sentimentul pe care îl degajă piesa executată, acesta a fost corul ceho-slovacilor. Au fost 50 de oameni și totuși n'a fost decât unul: dl Doležil. Este adevărat. Ceilalți sub bagheta dirigintelui n'aveau personalitate. Nu le eră îngăduit să și-o arete. Erau coperiți de personalitatea artistică a dlui M. Doležil.

Un concert bărbătesc care a durat peste două ore. Având în vedere că programul nu cuprindea decât coruri «a capella», precum și faptul că un cor format din voci bărbătești fie din motivul că vocile n'au extensiunea mare pe care o au vocile în cor mixt, fie că nu este variația de timbre ca într'o înjghebare corală, unde sunt și voci femeiești, te-ai fi așteptat la o monotonie inerentă la un concert dat în astfel de împrejurări. Această monotonie nu numai că n'a existat tot timpul producției, dar n'a fost acord, care să nu fi fost gustat de cel mai profan în ale muzicii. Motivele? Sunt următoarele: A avut dl Doležil două feluri de efecte în interpretarea pieselor din programul d-sale. Efecte onomatopoeice proprii structurii muzicale ale fiecărei bucăți și efecte dinamice ob-

ținute de dirigent prin felul expresiv - cum a dirijat, precum și prin sugestia la care eră încercat fiecare corist. — Din împrejurarea acestor două feluri de efecte a rezultat perfecțiunea în artă din seara zilei de 13 Aprilie.

O notă caracteristică au avut-o institutorii ceho-slovaci în concertul lor: că au arătat lumii întregi, — și din aceasta putem învăța în special noi românii, mult — că un cântec ori cât de mic și ori cât de simplu ar fi, interpretat frumos, cântat cu îngrijire, poate figură în programul oricărui concert, ori cât de select ar fi acesta.

Și ne-au mai învățat ceva sau ar trebui să învățăm ceva: că singura comoară a neamului în materie de muzică sunt *cântecul popular*. În ele, se răsfrânge sufletul poporului. Ele sunt oglinda, ele sunt bogăția neamului.

Ei și-au dat seama de aceste adevăruri și ca să și facă neamul cunoscut lumii întregi, au pus în programul concertelor lor aproape numai cântecul popular cehoslovac. Numai cu această învățătură dacă ne-am alege dela concertul din 13 Aprilie, încă ar fi destul.

N. Oancea.

Interdependența. *Frederic Nansen*, celebrul explorator și om de bine, trimis de Societatea Națiunilor să ajutore pe cei înfometăți în Rusia, a scris o carte de preț, în care își dă seama de nebunia bolșevică. Iată capitolul prim din lucrarea sa *Rusia și pacea*, tipărită în 1923 *«Echilibrul economic al Rusiei și al Europei»*.

«În epoca noastră se târește în noi simțământul neliniștitor, mistuitor de nervi, că lumea veche este bolnavă, că cultura și ordinea socială a Apusului au dat faliment, că puterea de viață a popoarelor este înfrântă.

Ai fi crezut că — de îndată ce a trecut coșmarul (visul cel greu al) răs-

boiului sângeros, mondial, de patru ani, — își vor uni popoarele Europei puterile și că vor întreprinde, împreună, totul pentru munca constructivă a păcii. Oamenii speraseră că — după încordarea de puteri, necesară ca să poată fi reclătit tot ce s'a nimicit și ca să se plătească uriașele datorii, făcute de națiuni — va veni pentru Apus o nouă epocă de înflorire.

Nu s'a întâmplat nimic din acestea. Furtuna războiului încă nici pe departe n'a purificat aerul.

Oamenii au sperat într'o «desarmare a spiritelor»: în schimb crește o dușmănie, o ură națională, mai rea ca oricând altădată, neliniștitoare, între potrivnici vechi, ba chiar și între foști aliați.

Neliniștea și nesiguranța sporesc pretutindeni, în mai multe continente, și simțământul că face parte dintr'un întreg pare că se micșorează pe fiecare zi, la întreagă omenirea bolnavă. E ca și când ar atârna, iarăș, demonul războiului, în nori întunecați, de furtună, pe deasupra nefericitei Europe și ca și când ar mână popoarele, fără de rezistență din partea lor, spre abiz. Tot ce se întâmplă pare că grăbește numai catastrofa.

Ai sperat în legături economice pacifice, ai sperat să îmbunătățești finanțele de stat, să stabilizezi valoarea banului. Priviți împrejur, ca să vedeți ce vi se oferă ochilor. Nici odată n'a fost așa de rău ca acum. Nu vezi nici o hotărâre serioasă de a rezolva greutățile împreună, printr'o înlănțuire internațională. În fața zăpăcelii și nesiguranței internaționale cari îi repugnă, se retrage fiecare popor în sine însuș. Politica aceasta a neîncrederii și a izolării este în stare să înrăutățească numai, esențial, situația.

Dacă ai câștigă impresia că guvernele Europei ar fi făcut totul, ca să ridice pacea și ca să reclădească

viața economică internațională, pe o bază sănătoasă: atunci ai fi silit să-ți pierzi ori și ce nădejde în viitor.

Din fericire nu e de loc așa, din fericire ne învață o privire fugitivă, retrospectivă, că Europa a suferit subț o conducere de tot absurdă, și te poți numai bucura, că nu s'a distrus și mai mult în Europa aceasta.

Cine poate să susțină că ultimii ani i-au evocat impresia ca și când ar fi fost un timp al gândirii prevăzătoare, un timp de muncă intensivă, cuminte?

Europa a ieșit din ciocnirea formidabilă rănită mortal și istovită economiceste. A încercat de atunci să-și menajeze puterile și să-și accelereze însănătoșirea? S'au făcut toate câte s'au putut ca să se evite conflictele primejdioase, ca să se estragă din energiile încă disponibile cât mai mult cu putință, ca să se desvolte și utilizeze posibilitățile existente?

Am preferat o politică a vorbelor. Am îngreuiat toate problemele, amânând deslegarea lor, parte din comoditate, parte din teama de responsabilitate. Nenumăratele conferențe internaționale n'au fost dedicate unei analize lipsite de prejudecăți, unei analize a singuraticelor întrebări, prin membri de guvernământ și experți, cari să fi avut voința de a găsi soluția utilă pentru toate părțile, cât se poate de cu grabă. Mijlocitorii au fost de cele mai multe ori diplomați și politicieni, fără de legătură cu viața economică internațională. Le ardea mult mai mult de propria-le situație și de starea partidei lor și a țării lor, decât de întrebarea cum ar putea să aducă tămăduirea bolii europene. Au fost oameni cari numai au înrăutățit răul cu hotărârile lor din întâmplare sau prin aceea că au lăsat neresolvate întrebările cele mai vitale.

Viața politică europeană, după

depunerea armelor, face o impresie neplăcută, apăsătoare, de nesiguranță și de nehotărâre, de neputință și mai întâi de toate de «Bluff». Într'adevăr nu e de mirat dacă încercările acestea de asanare n'au creiat, cel puțin în domeniul economic pentru Europa, nimica de valoare. Singurul punct de lumină în întunericul acesta a fost ajutorul salvator dat Austriei cu osteneala Societății Națiunilor.

Numai una ar putea, numai una poate să mai salveze Europa: munca, colaborarea bine premeditată, ca în pace. Și deoarece statele vechiului continent sunt dependente întreolaltă, după cum abea a evidențiat-o mai bine războiul, ar însemna organizarea muncii europene reconstruirea legăturilor economice normale. Ar da puțința fiecărui stat să-și organizeze activitatea internă în legătură cu activitatea și cu posibilitățile altor țări.

Europa nu poate ajunge la prosperare câtă vreme nu a ajuns din nou să fie un singur organism economic și câtă vreme constă dintr'un conglomerat de părți cari se potrivesc rău laolaltă.

O politică naționalistă vrea mai bucuros să facă fiecare țară într'un întreg țărmarit care să se înestulească pe cât mai mult cu puțință cu sine însăși, și vrea prin dispoziții politice, ca anexiuni, alianțe sau stabiliri de sfere de interese, să asigure pământului propriu tot de ceea ce are nevoie.

În perioada trebuinței conviețuirii economice, în care ne aflăm, sunt rezultatele unei astfel de politici aproape totdeauna negative și nu duc la nimic altceva decât ca să slăbească fiecare națiune care crede că își este singură de ajuns.

Singura politică ce poate salva Europa este aceea de a privi, fără de oscilări, toate problemele dintr'un punct de vedere internațional-economic și de a căuta în fiecare caz special soluția care este cea mai prielnică reconstrucției, în muncă comună, adică, sporirea producției europene întregi și a schimbului produselor.

Popoarele Europei trăiesc acum într'o fatală, nefericită anarhie economică. Anglia suspină subit apăsarea unei lipse de lucru amenințătoare, până când Franța suferă de lipsă de puteri de muncă. Cursul mărcii germane a Reich-ului se prăbușește cu o iuțea vertiginoasă, pentruca să se urce din nou, în urma unei simple manevre financiare a băncii Reich-ului. Toate acestea sunt absurde și ar trebui să fie ocolite; dar e evident că atât piața mărfurilor și a mărfurilor brute, cât și piața muncii și a banului nu vor redeveni normale, câtă vreme deosebitele țări nu vor fi aduse în legături reciproce, după principiul «vieselor comunicative»

Capitolul acesta a fost scris înainte de ce comisiile experților economici să-și fi publicat studiile. Se va găsi formula salvatoare sau ne vom clătina și mai departe în haos, spre pierzarea comună? Asta-i întrebarea întrebărilor.

*

Lămurire. După ce a fost tipărită poezia dlui Volbură Poiană: Ciresul meu, în coala a treia a numărului de față, băgam de seamă că aceeași poezie a apărut cu câteva zile mai înainte în «Țara noastră». Cerem scuze cititorului și regretăm, că dl Volbură Poiană ne trimite același material, într'aceleș timp și nouă.

Loteria „Asociațiunii“.

Pentru că foarte multe rapoarte ale comisionarilor încredințați să vândă lozuri de-ale loteriei «Asociațiunii» n'au sosit la centru — comitetul s'a văzut constrâns să amâne tragerea loteriei până la 1 Iulie n. a. c.